

Ιούνιος 2021

Η πορεία της Δίκαιης Μετάβασης στη Δυτική Μακεδονία

Ψηφιακά εργαστήρια διαβούλευσης:
Συμπεράσματα και προτάσεις

Η πορεία της Δίκαιης Μετάβασης στη Δυτική Μακεδονία

Ψηφιακά εργαστήρια διαβούλευσης: Συμπεράσματα και προτάσεις

Κείμενο:

Ιωάννα Θεοδοσίου, Συνεργάτης πολιτικής, The Green Tank
Νίκος Μάντζαρης, Αναλυτής πολιτικής, The Green Tank

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Χρυσανγή Δασκάλα

Φωτογραφία εξωφύλλου: © The Green Tank

Για αναφορά:

The Green Tank (2021) «Η πορεία της Δίκαιης Μετάβασης στη Δυτική Μακεδονία – Ψηφιακά εργαστήρια διαβούλευσης: Συμπεράσματα και προτάσεις»

Copyright © The Green Tank, 2021

Λεωφ. Βασ. Σοφίας 50, Αθήνα 11528
Τ. 210 7233384

<https://thegreentank.gr>

Email: info@thegreentank.gr

Σύνοψη

Η απόφαση εμπροσθοβαρούς απολιγνιτοποίησης της ηλεκτροπαραγωγής στην Ελλάδα σηματοδότησε μια νέα περίοδο για τις λιγνιτικές περιοχές της θέτοντας με επιτακτικό τρόπο την ανάγκη μετασχηματισμού του παραγωγικού μοντέλου τους. Το βασικό ζητούμενο σε αυτή τη διαδικασία όμως δεν είναι αποκλειστικά ο οικονομικός μετασχηματισμός αλλά η υλοποίησή του με όρους κοινωνικής δικαιοσύνης.

Η πλειονότητα των συναντήσεων και εκδηλώσεων για τη Δίκαιη Μετάβαση των λιγνιτικών περιοχών που έχουν πραγματοποιηθεί από την απόφαση της απολιγνιτοποίησης έως σήμερα, έχουν τον χαρακτήρα σχολιασμού και κατάθεσης ερωτήσεων από εκπροσώπους φορέων και απαντήσεων από τις αρμόδιες αρχές πάνω στα συγκεκριμένα σχέδια που έχει εκπονήσει η κυβέρνηση. Ωστόσο, οι απόψεις, ιδέες και προτάσεις φορέων και πολιτών για το μέλλον των τοπικών οικονομιών και την πορεία υλοποίησης της μετάβασης δεν έχουν ως τώρα συζητηθεί και παρουσιαστεί με έναν οργανωμένο τρόπο.

Για τον λόγο αυτό και με πρόθεση συμβολής στον δημόσιο διάλογο στο στάδιο εκπόνησης των Εδαφικών Σχεδίων Δίκαιης Μετάβασης (ΕΣΔΙΜ), το Green Tank πραγματοποίησε και συντόνισε δύο ψηφιακά εργαστήρια διαβούλευσης με εκπροσώπους πολλών και διαφορετικών φορέων αλλά και με πολίτες της Δυτικής Μακεδονίας. Στόχος των δύο εργαστηρίων ήταν η δημιουργία του αναγκαίου χώρου για όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, ώστε να αλληλεπιδράσουν, να ανταλλάξουν απόψεις, αλλά και να προτείνουν νέες ιδέες. Η παρούσα έκθεση αποτυπώνει τα αποτελέσματά τους.

Ο έντονος προβληματισμός της τοπικής κοινωνίας για την πορεία της Δίκαιης Μετάβασης ήταν διάχυτος και στα δύο ψηφιακά εργαστήρια, παρόλο που αναγνωρίστηκε από αρκετούς ότι η θέσπιση σαφούς χρονοδιαγράμματος για την απολιγνιτοποίηση αποτέλεσε το έναυσμα για στοχευμένο διάλογο και διαμόρφωση προτάσεων για το μέλλον της περιοχής. Αποδείχθηκε επίσης ότι οι τοπικοί φορείς επαγρυπνούν και επιθυμούν να συμβάλλουν στην προσπάθεια εξασφάλισης ενός βιώσιμου μέλλοντος. Οι προτάσεις πολιτικής που προέκυψαν αφορούν σε δύο πολύ συγκεκριμένες και κρίσιμες πτυχές του σχεδιασμού και της υλοποίησης για τη Δίκαιη Μετάβαση: το περιεχόμενο του σχεδίου και το σύστημα διακυβέρνησης.

Όσον αφορά το περιεχόμενο του σχεδιασμού:

- Για την τρέχουσα περίοδο είναι αναγκαίο να αντιμετωπιστούν άμεσα και αποτελεσματικά οι κοινωνικές επιπτώσεις της **πρώτης περιόδου** της απολιγνιτοποίησης, για τις οποίες το υφιστάμενο σχέδιο κρίθηκε ανεπαρκές, καθώς και να αξιοποιηθούν οι διαθέσιμοι για αυτόν τον σκοπό πόροι.
- Κρίσιμος κρίκος για την επίτευξη μιας Δίκαιης Μετάβασης στη μεταλιγνιτική περίοδο είναι η νεολαία της περιοχής. Για τον λόγο αυτό πρέπει να υπάρξει ειδική και έγκαιρη μέριμνα για τη **συγκράτηση της νεολαίας** στην περιοχή και την ενσωμάτωσή της στον αναπτυξιακό σχεδιασμό.
- Ο **τοπικός παράγοντας** πρέπει να αποτελέσει αναπόσπαστο μέρος του σχεδιασμού. Αυτό σημαίνει ότι ο σχεδιασμός δεν πρέπει να επικεντρώνεται αποκλειστικά στα μεγάλης κλίμακας έργα που θα προσελκύσουν μεγάλους επενδυτές, αλλά θα **αξιοποιεί** τις υφιστάμενες επιχειρηματικές δομές και τα τοπικά ερευνητικά κέντρα-πανεπιστήμιο και θα

δίνει κίνητρα για την ανάπτυξη και τον πολλαπλασιασμό αυτών, ακόμα και αν είναι μικρότερης δυναμικότητας.

- Είναι σημαντικό να διατηρηθεί ο **ενεργειακός χαρακτήρας** της περιοχής με έμφαση στις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) και την αποθήκευση ενέργειας.
- Η αποκατάσταση των λιγνιτικών εδαφών αποτελεί κρίσιμη παράμετρο για την περιοχή και πρέπει άμεσα και μέσα από εκτενή διαβούλευση να διαμορφωθούν **οι χρήσεις γης**.
- Ο **ρόλος του κράτους** στη μεταλιγνιτική περίοδο ως επενδυτικού φορέα, ειδικά για αναγκαίες επενδύσεις που δεν μπορεί ή δεν προτίθεται να υλοποιήσει ο ιδιωτικός τομέας, είναι καθοριστικής σημασίας.
- Οι **πόροι** που ήδη προγραμματίζεται να διατεθούν για τη μετάβαση πρέπει να ενισχυθούν από πρόσθετους εθνικούς πόρους. Η μεταστροφή του αναπτυξιακού μοντέλου των περιοχών που στήριξαν επί δεκαετίες την ανάπτυξη της χώρας οφείλει να λάβει τη μέγιστη δυνατή υποστήριξη και χρηματοδότηση.

Αναφορικά με το σύστημα διακυβέρνησης της μετάβασης αναδεικνύεται η ανάγκη για:

- Πιο **συμμετοχικό και συμπεριληπτικό** χαρακτήρα από το υφιστάμενο. Όσοι περισσότεροι φορείς, κοινωνικές ομάδες και πολίτες εμπλέκονται με δομημένο και διαφανή τρόπο, τόσο περισσότερο αποδεκτή γίνεται η διαδικασία της μετάβασης, διευκολύνεται η συμμετοχή των πολιτών σε αυτή και εξασφαλίζεται η αποτελεσματικότητα του σχεδίου και η δικαιοσύνη.
- **Πιο μακροχρόνιο ορίζοντα**, καθώς η διαδικασία της μετάβασης δεν περιορίζεται μόνο στη διάρκεια ενός προγράμματος και μιας προγραμματικής περιόδου. Περιλαμβάνει άλλωστε πολλούς δρώντες και επίπεδα λειτουργίας και κινητοποιεί όχι μόνο οικονομικούς αλλά και κοινωνικούς πόρους. Για το λόγο αυτό το σύστημα διακυβέρνησης οφείλει να μπορεί να ανταποκριθεί και στις αυξημένες ανάγκες κοινωνικής συμμετοχής σε όλα τα στάδια προγραμματισμού και υλοποίησης της μετάβασης σε βάθος χρόνου.
- **Ενισχυμένο ρόλο των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης**, καθώς η τοπική αυτοδιοίκηση είναι αυτή που εξασφαλίζει τη σύνδεση με την τοπική κοινωνία και μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στην επιτυχή υλοποίηση της μετάβασης. Σε κάθε περίπτωση ένα συμμετοχικό σύστημα διακυβέρνησης που εξασφαλίζει περισσότερο δυναμικό ρόλο για την τοπική αυτοδιοίκηση, αφενός κατοχυρώνει τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στη διαμόρφωση του περιεχομένου του σχεδιασμού και στην υλοποίησή του, και αφετέρου ενισχύει την αμφίδρομη ανατροφοδότηση με τα υπόλοιπα επίπεδα διακυβέρνησης.

Περιεχόμενα

Σύνοψη	1
I. Εισαγωγή	4
Ψηφιακά Εργαστήρια Διαβούλευσης	4
II. Το περιεχόμενο του σχεδιασμού	6
Αποτύπωση υφιστάμενης κατάστασης.....	6
Μέχρι τώρα πώς;	8
Από εδώ και πέρα τι;	12
IV. Σύστημα διακυβέρνησης	16
Αποτύπωση υφιστάμενης κατάστασης.....	16
Μέχρι τώρα πώς;	19
Από εδώ και πέρα τι;	22
V. Συμπεράσματα – Προτάσεις πολιτικής	26
Περιεχόμενο σχεδιασμού.....	26
Σύστημα Διακυβέρνησης.....	27

I. Εισαγωγή

Η απόφαση εμπροσθοβαρούς απολιγνιτοποίησης της ηλεκτροπαραγωγής στην Ελλάδα σηματοδότησε μια νέα περίοδο για τις λιγνιτικές περιοχές της. Πρώτη φορά τέθηκε με σαφήνεια και συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα το οριστικό και άμεσο κλείσιμο των λιγνιτικών μονάδων, γεγονός που έθεσε με επιτακτικό τρόπο την ανάγκη μετασχηματισμού της τοπικής οικονομίας και την αναζήτηση ενός νέου βιώσιμου παραγωγικού μοντέλου για τις λιγνιτικές περιοχές. Το βασικό ζητούμενο σε αυτή τη διαδικασία όμως δεν είναι αποκλειστικά ο οικονομικός μετασχηματισμός αλλά η υλοποίησή του με όρους κοινωνικής δικαιοσύνης.

Από την ανακοίνωση της απολιγνιτοποίησης τον Σεπτέμβριο του 2019 μέχρι σήμερα, 20 μήνες μετά, έχουν μεσολαβήσει πολλές εξελίξεις τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο. Κυρίως όμως έχουν ήδη γίνει τα πρώτα βήματα διαμόρφωσης του σχεδιασμού για τη μεταλιγνιτική περίοδο, ενώ οι τοπικές κοινωνίες ήδη υφίστανται τις συνέπειες της απόσυρσης των λιγνιτικών μονάδων.

Η παρούσα έκθεση επιδιώκει να συμβάλει στην ευρεία ενημέρωση γύρω από την πορεία της μετάβασης στην Ελλάδα, και να διατυπώσει προτάσεις πολιτικής για την επόμενη περίοδο, όπως αυτές αναδεικνύονται από τις απόψεις πολιτών και επιλεγμένων εκπροσώπων εμπλεκόμενων φορέων της Δυτικής Μακεδονίας.

Ψηφιακά Εργαστήρια Διαβούλευσης

Τα Ψηφιακά Εργαστήρια Διαβούλευσης υλοποιήθηκαν στις 12 και 19 Μαΐου 2021 από το Green Tank στο πλαίσιο της προσπάθειας να συμβάλει δημιουργικά σε μια πραγματικά Δίκαιη Μετάβαση των λιγνιτικών περιοχών της χώρας. Πραγματοποιήθηκαν τη χρονική περίοδο που η Ελλάδα προετοιμάζει τα Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΕΣΔΙΜ) και έχει θέσει σε διαβούλευση το σχέδιο Υπομνήματος κατανόησης βασικών αρχών (concept paper) του Προγράμματος Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΠΔΑΜ) 2021-2027.

Δημιουργώντας τον αναγκαίο χώρο για όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, ώστε να αλληλεπιδράσουν, να ανταλλάξουν απόψεις, να αξιολογήσουν από κοινού τη μέχρι τώρα πορεία της μετάβασης αλλά και να προτείνουν νέες ιδέες, στα εργαστήρια συμμετείχαν εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης, των λιγνιτικών χωριών, των τοπικών επαγγελματικών και παραγωγικών φορέων, της ακαδημαϊκής κοινότητας και της κοινωνίας των πολιτών.

Ο στόχος των Ψηφιακών Εργαστηρίων Διαβούλευσης ήταν διττός: Πρώτα η αξιολόγηση της έως τώρα πορείας της μετάβασης και στη συνέχεια η ανάδειξη προτάσεων πολιτικής που απουσιάζουν μέχρι στιγμής ή δεν τίθενται επαρκώς στον δημόσιο διάλογο. Πέρα από την έκφραση όλων των απόψεων, επιδιώχθηκε επίσης η ενίσχυση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των τοπικών φορέων, ώστε να προωθηθεί η συνέργεια και η ανάληψη κοινών δράσεων.

Για την επίτευξη αυτού του στόχου τα δύο εργαστήρια, διάρκειας 2,5 ωρών το καθένα, εστίασαν σε δύο θεματικές ενότητες:

- α) περιεχόμενο του σχεδιασμού,
- β) το σύστημα διακυβέρνησης.

Για τις δύο αυτές θεματικές ενότητες πραγματοποιήθηκε αποτίμηση της έως τώρα πορείας της μετάβασης και ακολούθησε συζήτηση με στόχο την αποτύπωση προτάσεων για το μέλλον, σε δύο διακριτούς κύκλους συζητήσεων με τίτλο:

α) Μέχρι τώρα πως;

β) Από εδώ και πέρα τι;

Για τη διενέργεια των Ψηφιακών Εργαστηρίων Διαβούλευσης οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν αρκετά νωρίτερα και τους γνωστοποιήθηκαν αρκετές ημέρες πριν από την έναρξη των εργαστηρίων τα ερωτήματα που θα απασχολούσαν τη συζήτηση καθώς και ενημερωτικό υλικό για την κάθε θεματική ενότητα. Στο ενημερωτικό υλικό συμπεριλήφθηκε η αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης μαζί με συνδέσμους από τους οποίους οι συμμετέχοντες μπορούσαν να αντλήσουν επιπλέον πληροφορίες. Στην αρχή κάθε σεμιναρίου έγινε μία εισαγωγική παρουσίαση από το Green Tank, η οποία παρέθετε τα βασικά δεδομένα και εξελίξεις για κάθε θεματική ενότητα που στη συνέχεια οι συμμετέχοντες επεξεργάστηκαν. Πριν από κάθε κύκλο συζήτησης τέθηκαν ερωτήσεις με τη μορφή ηλεκτρονικής ψηφοφορίας για μια πρώτη αποτύπωση της γνώμης των συμμετεχόντων. Έπειτα, σε μικρότερες ομάδες συζήτησης, οι συμμετέχοντες συζήτησαν όλοι επί των ίδιων ζητημάτων για το ίδιο χρονικό διάστημα. Ο διάλογος ήταν ελεύθερος αλλά δομημένος. Τέλος τα βασικά στοιχεία της συζήτησης που εκτυλίχθηκε στις επί μέρους ομάδες παρουσιάστηκαν από τους συντονιστές σε όλους τους συμμετέχοντες, όπου και σχολιάστηκαν. Τέλος, τα αποτελέσματα των εργαστηρίων καταγράφηκαν από την ομάδα του Green Tank, και εστάλησαν ως προσχέδιο της παρούσας έκθεσης στους συμμετέχοντες ώστε να καταθέσουν τις παρατηρήσεις τους.

Η διαδικασία διαβούλευσης που περιγράφηκε παραπάνω θεωρούμε ότι μπορεί να αποτελέσει ένα καλό παράδειγμα, που αναδεικνύει τις προοπτικές τις οποίες μπορεί να έχει μία οργανωμένη και συντονισμένη διαβούλευση σε τοπικό επίπεδο για τη Δίκαιη Μετάβαση. Στο τέλος των εργαστηρίων οι συμμετέχοντες αξιολόγησαν τα Ψηφιακά Εργαστήρια Διαβούλευσης, από όπου προέκυψε η ικανοποίησή τους, ενώ προτάθηκαν περισσότερες θεματικές για τις οποίες θα υπήρχε ενδιαφέρον συζήτησης για μελλοντικά εργαστήρια.

Στις παρακάτω ενότητες παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των δύο εργαστηρίων ανά κύκλο συζήτησης, ενώ στο τέλος διατυπώνονται συγκεκριμένες προτάσεις που προκύπτουν μετά από την επεξεργασία όλων των απόψεων που κατατέθηκαν.

II. Το περιεχόμενο του σχεδιασμού

Η ενότητα αυτή εστιάζει ειδικά στο περιεχόμενο του σχεδιασμού για τη Δίκαιη Μετάβαση στη Δυτική Μακεδονία. Αξιολογήθηκαν οι προβλέψεις των στρατηγικών και προγραμματικών κειμένων και διατυπώθηκαν προτάσεις στις οποίες ο σχεδιασμός πρέπει να εστιάσει το επόμενο διάστημα.

Αποτύπωση υφιστάμενης κατάστασης

Τον Σεπτέμβριο του 2019 ο Πρωθυπουργός ανακοίνωσε, από το βήμα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στη Νέα Υόρκη, την απόφαση της Ελλάδας για την πλήρη απεξάρτηση από τον λιγνίτη το αργότερο ως το 2028. Πρόκειται για την πρώτη φορά που το οριστικό και άμεσο κλείσιμο των λιγνιτικών μονάδων τέθηκε με σαφήνεια και συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα. Από την ανακοίνωση αυτή μέχρι σήμερα, 20 μήνες μετά, έχουν μεσολαβήσει πολλές εξελίξεις τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο¹.

Την απόφαση απολιγνιτοποίησης ακολούθησε το επιχειρησιακό σχέδιο της ΔΕΗ, το οποίο περιέλαβε την απόσυρση όλων των υφιστάμενων λιγνιτικών μονάδων ως το 2023 και το 2028 για την υπό κατασκευή μονάδα «Πτολεμαΐδα 5». Αυτό αποτυπώθηκε και στο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ) που κατατέθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Δεκέμβριο του 2019. Τον Απρίλιο του 2021 η ΔΕΗ ανακοίνωσε την μετατροπή ή αντικατάσταση της μονάδας Πτολεμαΐδα 5 από μονάδα άλλης τεχνολογίας ως το 2025, γεγονός που μεταθέτει ουσιαστικά την πλήρη απολιγνιτοποίηση της Ελλάδας τρία χρόνια νωρίτερα, από το 2028 στο 2025.

Παράλληλα, η νέα ευρωπαϊκή αναπτυξιακή στρατηγική, η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, έθεσε ως βασικό στόχο την κλιματική ουδετερότητα έως το 2050 διασφαλίζοντας ότι αυτή η μετάβαση θα είναι δίκαιη και χωρίς αποκλεισμούς. Για την υποστήριξη των περιοχών που θα επηρεαστούν περισσότερο από την πράσινη στροφή που επιδιώκεται στην ευρωπαϊκή οικονομία, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας τον Ιανουάριο του 2020 παρουσιάστηκε ειδικός Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης (Just Transition Mechanism)² που αφορά όμως, όχι μόνο τις λιγνιτικές περιφέρειες, αλλά όλες τις βιομηχανικές περιφέρειες της ΕΕ-27 με υψηλή ένταση άνθρακα. Ο μηχανισμός, μέσω του οποίου αναμένεται να μοχλευθούν περίπου €100δισ για την περίοδο 2021-2027, στηρίζεται σε τρεις πυλώνες: 1) το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης (ΤΔΜ), 2) το πρόγραμμα δανείων και εγγυήσεων για ιδιωτικές επενδύσεις InvestEU και 3) δάνεια του δημοσίου τομέα με τη στήριξη της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕπ).

Για τη Δίκαιη Μετάβαση στην Ελλάδα, συγκροτήθηκε τον Δεκέμβριο του 2019 Κυβερνητική Επιτροπή και η εκπόνηση του κεντρικού Σχεδίου Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης στη μεταλιγνιτική εποχή ανατέθηκε σε Συντονιστική Επιτροπή ΣΔΑΜ³, με συντονιστή τον κ. Κωστή Μουσουρούλη.

¹ Περισσότερες πληροφορίες για την περίοδο 2015-2020, στην έκθεση του Green Tank με τίτλο «[Δίκαιη Μετάβαση: Ιστορικό, εξελίξεις και προκλήσεις σε Ελλάδα και Ευρώπη](#)».

² Ευρωπαϊκή Επιτροπή. 2021. Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης, <https://bit.ly/2SKuLy1>

³ ΣΔΑΜ. 2021. <https://bit.ly/2S8dgYm>

Το Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΣΔΑΜ), το λεγόμενο Master Plan⁴, παρουσιάστηκε αρχικά τον Σεπτέμβριο του 2020 στις δύο λιγνιτικές περιφέρειες και δόθηκε σε δημόσια διαβούλευση τον επόμενο μήνα. Σε αυτό αποτυπώνεται το όραμα για την επόμενη μέρα των λιγνιτικών περιοχών, οι εν δυνάμει δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις και το όφελος που αυτές θα φέρουν στις τοπικές κοινωνίες, οι θέσεις εργασίας που θα δημιουργηθούν, τα κίνητρα και το σχέδιο χρηματοδότησης της μετάβασης καθώς και άλλοι σχεδιασμοί που πρέπει να γίνουν, όπως ο χωρικός σχεδιασμός και ο καθορισμός νέων χρήσεων γης για τα εδάφη που θα αποκατασταθούν. Το ΣΔΑΜ καθορίζει πέντε βασικούς πυλώνες στους οποίους θα στηριχθεί η Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση συμβάλλοντας στη στροφή του παραγωγικού μοντέλου της περιοχής: καθαρή ενέργεια, βιομηχανία, βιοτεχνία και εμπόριο, έξυπνη αγροτική παραγωγή, βιώσιμος τουρισμός, τεχνολογία και εκπαίδευση. Παράλληλα θα αναπτυχθούν οριζόντιες δράσεις, όπως ανάπτυξη υποδομών (φυσικών και ψηφιακών), επανακατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού, κίνητρα και εναλλακτικές χρήσεις γης, καθοδήγηση επιχειρηματικότητας.

Σε συνέχεια του ΣΔΑΜ ακολούθησε τον Μάρτιο του 2021 η παρουσίαση των Εδαφικών Σχεδίων Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΕΣΔΙΜ)⁵ διακριτά για τη Δυτική Μακεδονία, τη Μεγαλόπολη και για τα νησιά του Βόρειου και Νότιου Αιγαίου και Κρήτης. Σύμφωνα με τον ευρωπαϊκό Κανονισμό για το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, τα ΕΣΔΙΜ αποτελούν την αναγκαία προϋπόθεση για την αξιοποίηση των πόρων του ταμείου αυτού και πρέπει να περιγράφουν τις ανάγκες μετάβασης για την κάθε περιοχή, τις επενδύσεις που θα αναπτυχθούν, τους πόρους που θα διατεθούν και τον μηχανισμό διακυβέρνησης της μετάβασης.

Το ΕΣΔΙΜ Δυτικής Μακεδονίας⁶, αποτυπώνει τον σχεδιασμό της μετάβασης ειδικά για την περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας. Συγκεκριμένα, προσδιορίζει τις περιοχές που επηρεάζονται περισσότερο από την απολιγνιτοποίηση, εκτιμά τις επιπτώσεις της μετάβασης, καταγράφει τις ανάγκες, τους αναπτυξιακούς στόχους, τα πλεονεκτήματα και τις ευκαιρίες ανάπτυξης. Για κάθε πυλώνα, όπως αυτοί διατυπώθηκαν στο ΣΔΑΜ, καταγράφει ενδεικτικά κατηγορίες επιλέξιμων δραστηριοτήτων.

Θεμελιώδες στοιχείο του σχεδιασμού της μετάβασης αποτελεί η χρηματοδότηση. Για την Ελλάδα, το Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΠΔΑΜ)⁷ για την περίοδο 2021-2027 αποτελεί το βασικό προγραμματικό κείμενο εφαρμογής του σχεδιασμού για το σύνολο της Δίκαιης Μετάβασης στη χώρα, δηλαδή, των ΕΣΔΙΜ της Δυτικής Μακεδονίας, Μεγαλόπολης και των νησιών. Ο προϋπολογισμός του αναμένεται να ανέρθει στο €1,6δισ, τα οποία προκύπτουν από τα €755εκ. του ΤΔΜ⁸ που αναλογούν στην Ελλάδα (προσαρμοσμένα σε τρέχουσες τιμές), συμπληρωμένα με πόρους από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), οι οποίοι ισούνται με περίπου το 67% των πόρων του ΤΔΜ και 15% εθνική χρηματοδότηση. Πέρα από το ΠΔΑΜ, πρόσθετοι πόροι ύψους €242εκ. ευρώ αναμένονται από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας⁹ αποκλειστικά για την αποκατάσταση και τον επαναπροσδιορισμό της χρήσης των εδαφών 60.000στρ. λιγνιτικών εδαφών σε Δυτική Μακεδονία και Μεγαλόπολη.

⁴ ΣΔΑΜ. 11.12.2020. Επικαιροποιημένο Master Plan Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης των λιγνιτικών περιοχών. <https://bit.ly/3vX4Fq4>

⁵ ΣΔΑΜ. 2021. Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης. <https://bit.ly/3yQNxV7>

⁶ ΣΔΑΜ. 02.2021. Εδαφικό Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης Δυτικής Μακεδονίας. <https://bit.ly/3icBfR2>

⁷ ΣΔΑΜ. 04.2021. Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης 2021- 2027, Εννοιολογικό Υπόμνημα (Concept Paper). <https://bit.ly/3uQhGkg>

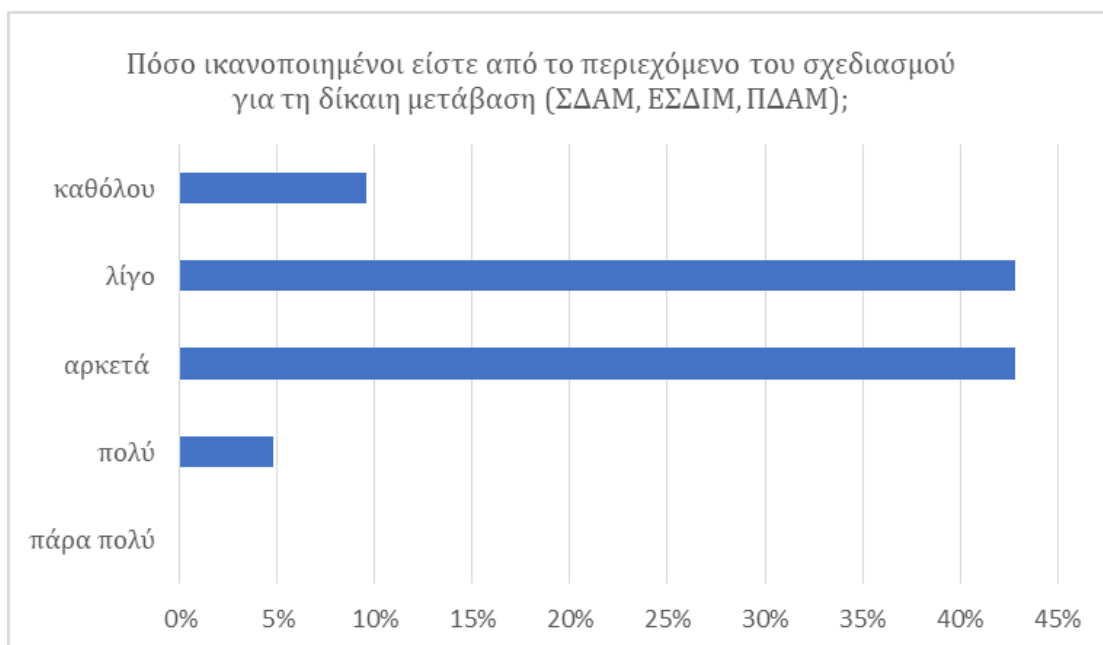
⁸ Σε τιμές 2020 το ποσό αυτό ανέρχεται στα €830εκ.

⁹ Ελλάδα 2.0. 02.04.2021. Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας. Αναλυτική Περιγραφή Δράσεων. <https://bit.ly/2Qj4xBO>

Για το διάστημα 2020-2023 έχει διαμορφωθεί το Ειδικό Μεταβατικό Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΕΜΠΔΑΜ)¹⁰ με στόχο την κάλυψη των άμεσων αναγκών κατά το μεταβατικό διάστημα μέχρι την πλήρη ενεργοποίηση του Προγράμματος Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης της περιόδου 2021-2027. Το ΕΜΠΔΑΜ αξιοποιεί πόρους του ΕΣΠΑ 2014-2020, του Πράσινου Ταμείου καθώς και άλλων χρηματοδοτικών πηγών.

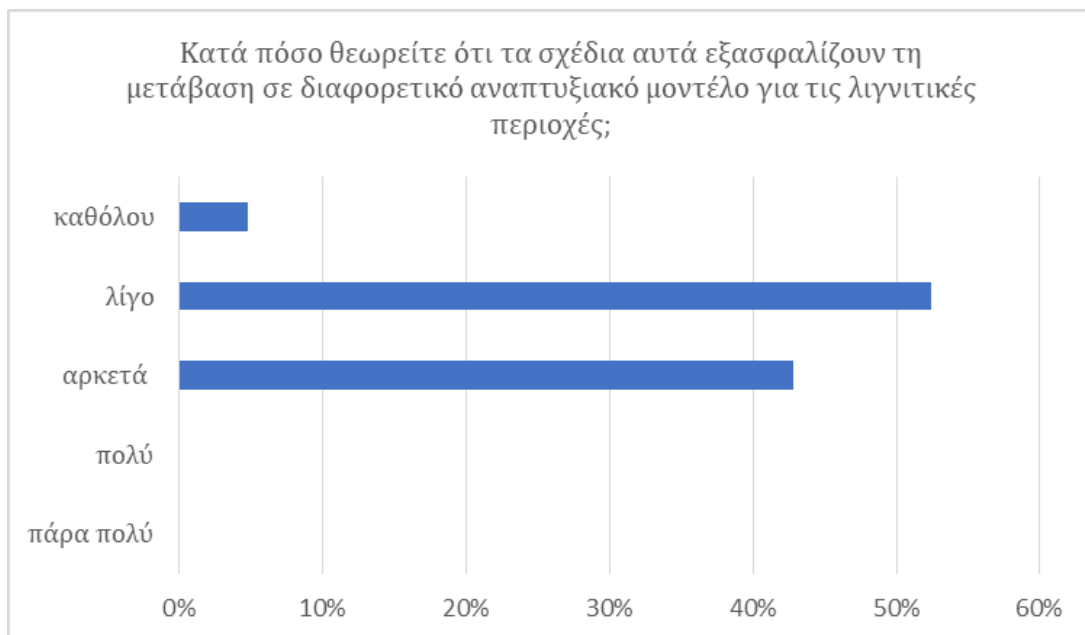
Μέχρι τώρα πως;

Στην ενότητα αυτή οι συμμετέχοντες συζήτησαν για την μέχρι τώρα πορεία του σχεδιασμού του περιεχομένου της μετάβασης. Στο γενικό ερώτημα που τέθηκε αρχικά στο σύνολο των συμμετεχόντων για το πόσο ικανοποιημένοι είναι από το περιεχόμενο του σχεδιασμού για τη δίκαιη μετάβαση οι περισσότεροι απάντησαν ότι είναι λίγο έως αρκετά ικανοποιημένοι (43%), όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 1. Παράλληλα θεωρούν ότι ο υφιστάμενος σχεδιασμός δεν μπορεί να εξασφαλίσει ικανοποιητική στροφή σε ένα άλλο αναπτυξιακό μοντέλο για τις λιγνιτικές περιοχές (53%), όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 2.

Διάγραμμα 1: Ικανοποίηση συμμετεχόντων από το περιεχόμενο του σχεδιασμού για τη δίκαιη μετάβαση

¹⁰ ΣΔΑΜ. 2021. Ειδικό Μεταβατικό Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης- ΕμεΠΔΑΜ για την περίοδο 2020-2023. <https://bit.ly/2RdAmMO>

Διάγραμμα 2: Ικανότητα σχεδιασμού να μετασηματίσει το αναπτυξιακό μοντέλο στις λιγνιτικές περιοχές

Στη συζήτηση οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να διατυπώσουν τις απόψεις τους απαντώντας στα παρακάτω ερωτήματα:

1. Ποιο είναι το πιο θετικό και το πιο αρνητικό στοιχείο του περιεχομένου του μέχρι τώρα σχεδιασμού (ΣΔΑΜ, ΕΣΔΙΜ, ΠΔΑΜ). Ποιο είναι το στοιχείο αυτό που σας ικανοποιεί περισσότερο και πιο λιγότερο;
2. Θεωρείτε ότι υπάρχει αντιστοιχία μεταξύ επενδύσεων και διαθέσιμων πόρων; Είναι επαρκείς οι προγραμματισμένοι πόροι;

Από τον διάλογο που εκτυλίχθηκε, καταρχάς αναγνωρίζεται από αρκετούς ως σημαντικό γεγονός ότι με την ανακοίνωση του Πρωθυπουργού το 2019 τέθηκε ένα σαφές χρονοδιάγραμμα για την απολιγνιτοποίηση. Αυτό έδωσε το έναυσμα για στοχευμένο διάλογο, σε αντίθεση με το παρελθόν που ενώ εξελισσόταν ο προβληματισμός για το μέλλον της περιοχής στην προοπτική της παύσης της λειτουργίας των λιγνιτικών μονάδων, αυτός αδυνατούσε να λάβει πιο συγκεκριμένα χαρακτηριστικά σχεδιασμού. Ακόμη μπροστά στον κίνδυνο της επιβολής της απολιγνιτοποίησης δίχως κανένα σχέδιο, σήμερα αναγνωρίζεται ότι υπάρχει σχεδιασμός, συντονιστική επιτροπή και ένα σαφές ευρωπαϊκό χρηματοδοτικό πλαίσιο. Μάλιστα κρίνεται ως πρωτόγνωρη για τα ελληνικά δεδομένα η ταχύτητα με την οποία η χώρα ανταποκρίθηκε στις ευρωπαϊκές κατευθύνσεις.

Ο τεχνοκρατικός χαρακτήρας του υφιστάμενου σχεδιασμού χαρακτηρίζεται ως θετικός, ενώ ταυτόχρονα η φιλοδοξία που αποτυπώνεται μοιάζει να προσπαθεί να εξασφαλίσει ένα διαφορετικό μέλλον την προσεχή πενταετία για τη Δυτική Μακεδονία, όπως επεσήμαναν αρκετοί. Κι αυτό διότι το όραμα για την επόμενη μέρα στηρίζεται σε πέντε κομβικούς πυλώνες ανάπτυξης που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων και προοπτικών. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνεται τόσο ο ενεργειακός τομέας, στον οποίο η Δυτική Μακεδονία έχει υποδομές και τεχνογνωσία, καθώς και ο πρωτογενής τομέας που αποτελεί μεν έναν παραδοσιακό τομέα απασχόλησης αλλά με σημαντικές προοπτικές εξέλιξης για την περιοχή.

Από την άλλη πλευρά όμως επισημάνθηκε ότι η ύπαρξη σχεδιασμού από μόνη της δεν αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την ανάπτυξη ενός βιώσιμου αναπτυξιακού μοντέλου και τη διασφάλιση

μιας πραγματικά Δίκαιης Μετάβασης. Αναγνωρίζεται ότι η διαδικασία της μετάβασης στη Δυτική Μακεδονία έχει ήδη ξεκινήσει και δεν πρόκειται για κάτι μελλοντικό. Αρκετές λιγνιτικές μονάδες έχουν ήδη κλείσει, χάνονται χιλιάδες θέσεις εργασίας και η εισροή των πόρων στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας είναι δυσανάλογη των μονάδων που αποσύρονται και του κενού που δημιουργείται στην αγορά εργασίας. Το γεγονός ότι ο σχεδιασμός για τη μεταλιγνιτική περίοδο καθυστέρησε να διαμορφωθεί στέρησε τη δυνατότητα παροχής κινήτρων για ανακατεύθυνση των δραστηριοτήτων. Επίσης, η καθυστέρηση αυτή ανέστειλε και τη διερεύνηση άλλων μορφών ανάπτυξης για την περιοχή που θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν ιδέες και προτάσεις του τοπικού επιχειρηματικού κόσμου, και οι οποίες δεν βρήκαν χώρο ανάπτυξης λόγω της λιγνιτικής δραστηριότητας και του κυρίαρχου ρόλου της ΔΕΗ στη διαμόρφωση του παραγωγικού μοντέλου της περιοχής. Επίσης, ο υφιστάμενος σχεδιασμός εκπονήθηκε κεντρικά, χωρίς να εστιάζει σε τοπικές λύσεις και προτάσεις (έλλειψη place-based approach) και ως εκ τούτου δεν λαμβάνει υπόψη την υφιστάμενη τοπική επιχειρηματικότητα και τις επενδύσεις που ήδη λειτουργούν στην περιοχή, ούτε και τις προοπτικές αυτών και τη συμβολή τους στη στροφή του παραγωγικού μοντέλου της περιοχής. Εστιάζει στα μεγάλης κλίμακας έργα και όχι σε μικρότερες επενδύσεις που μπορούν να έχουν τοπικό χαρακτήρα. Για παράδειγμα, στον τομέα της έξυπνης γεωργίας, ο σχεδιασμός προβλέπει έργα υδροπονίας μεγάλων διαστάσεων αντί για την ενίσχυση των τοπικών αγροτών για την υιοθέτηση συστημάτων ευφυούς γεωργίας. **Απουσιάζει, δηλαδή, ένα ειδικό καθεστώς μεταχείρισης της περιοχής που θα ενισχύει τους τοπικούς δρώντες και δεν θα στοχεύει μόνο στην προσέλκυση επενδύσεων.**

Αρκετοί έθεσαν επίσης το ζήτημα ότι την τρέχουσα περίοδο **απουσιάζει εμφατικά ένα πειστικό και συνεκτικό έκτακτο μεταβατικό σχέδιο αντιμετώπισης των ήδη υπαρχουσών κοινωνικών συνεπειών της απολιγνιτοποίησης.** Ενώ έχει προβλεφθεί το Ειδικό Μεταβατικό Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης για την περίοδο 2020-2023, αυτό δεν υλοποιείται και δεν έχει αποφέρει αποτελέσματα για την τοπική κοινωνία. Τα προγράμματα που έχουν ανακοινωθεί από τον ΟΑΕΔ δεν έχουν ακόμα υλοποιηθεί, ενώ άγνωστο παραμένει ακόμα το περιεχόμενό τους. Επίσης, έχει ήδη αρχίσει να παρατηρείται μείωση του πληθυσμού και δεν έχει εφαρμοστεί μέχρι στιγμής κανένα μέτρο για τη συγκράτηση του ΑΕΠ και των θέσεων εργασίας. Το ΣΔΑΜ για να ξεκινήσει να υλοποιείται και να επιφέρει αποτελέσματα για την τοπική οικονομία θα χρειαστεί 4- 5 χρόνια, οπότε δημιουργείται ένα σημαντικό κενό στην αναπτυξιακή πορεία της περιοχής, ενώ οι κοινωνικές συνέπειες διογκώνονται.

Ακόμη, προβληματισμό δημιουργεί η μεθοδολογία που επιλέχθηκε για τον καθορισμό των πέντε βασικών πυλώνων του ΣΔΑΜ καθώς και ο τρόπος υπολογισμού της βαρύτητας του καθενός στη διαμόρφωση του περιεχομένου του σχεδιασμού. Στον υφιστάμενο σχεδιασμό δεν αποτυπώνονται με σαφήνεια οι αρχές της αναλογικότητας, της αποτελεσματικότητας (σχέση κόστους- οφέλους επενδύσεων), της επικουρικότητας, της διαφοροποίησης (προσαρμογής στις τοπικές ανάγκες και στα χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής), ούτε ο αναδιανεμητικός χαρακτήρας του σχεδιασμού.

Επιπλέον, ο υφιστάμενος σχεδιασμός δεν παρέχει ένα σαφές χρονοδιάγραμμα για την εξέλιξη της αναπτυξιακής διαδικασίας αλλά ούτε περιγράφει και έναν ξεκάθαρο μηχανισμό αξιοποίησης των διαθέσιμων κεφαλαίων από τους πολίτες που θα ήθελαν να δραστηριοποιηθούν επιχειρηματικά στην περιοχή, γεγονός που εντείνει την ανασφάλεια. Επίσης, δεν αποτυπώνεται ο ρόλος του κράτους ως βασικού επενδυτή, ενώ σε έναν τέτοιας κλίμακας μετασχηματισμό θα έπρεπε να κατέχει το ρόλο του επενδυτή-πilotου.

Ειδικότερα, προβληματίζει ιδιαίτερα την πλειοψηφία των συμμετεχόντων η αποκατάσταση των εδαφών, διότι στο ΣΔΑΜ αναφέρεται ότι η αποκατάσταση εδαφών θα ολοκληρωθεί σε μικρό χρονικό διάστημα, κάτι που δεν είναι συνεπές με τη διεθνή εμπειρία και βιβλιογραφία, όπου η αποκατάσταση εδαφών μπορεί να χρειαστεί έως και 50 χρόνια. Πρέπει να διαχωριστεί η έννοια της αναμόρφωσης εδαφών και η έννοια της αποκατάστασης εδαφών. Επίσης, τα περιφερειακά χωροταξικά σχέδια, όπως και το ΕΣΔΙΜ αναφέρονται στη διαμόρφωση νέων χρήσεων γης για εκτάσεις που, όμως, ήδη δεσμεύονται για επενδύσεις, κατά κύριο λόγο από τη ΔΕΗ, και δεν είναι ακόμα καθορισμένη ούτε η ακριβής έκτασή τους, ούτε οι ανάγκες αποκατάστασής τους. Επίσης δεν υπάρχει μέριμνα για αποκαταστάσεις εδαφών μέχρι στιγμής στα λιγνιτικά χωριά και για τις εκτάσεις που δεν είναι ιδιοκτησία της ΔΕΗ.

Ορισμένοι συμμετέχοντες έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός ότι ο υφιστάμενος σχεδιασμός κινδυνεύει να μην εξασφαλίσει μια Δίκαιη Μετάβαση λόγω α) του βίαιου και αδικαιολόγητα στενού κατά την εκτίμησή τους χρονοδιαγράμματος απολιγνιτοποίησης, παρόλο που ο ορίζοντας κλιματικής ουδετερότητας τίθεται για το 2050, β) της υποκατάστασης του λιγνίτη από ορυκτό αέριο, το οποίο ως ορυκτό καύσιμο δεν μπορεί να εγγυηθεί τη στροφή στη βιωσιμότητα, και γ) των έντονων κοινωνικών συνεπειών που ακόμα δεν αντιμετωπίζονται (ανεργία, φυγή πληθυσμού, κά). Επίσης κινδυνεύει να μην είναι ένα βιώσιμο σχέδιο, διότι δεν παρέχει ισορροπία στην ανάπτυξη των τομέων. Ειδικότερα, ο τρόπος ανάπτυξης των ΑΠΕ στη Δυτική Μακεδονία, που τείνουν να υποκαταστήσουν τη μονοκαλλιέργεια του λιγνίτη εις βάρος της πρωτογενούς παραγωγής και της προστασίας του δασικού πλούτου της περιοχής, διαμορφώνει ένα μη βιώσιμο μοντέλο το οποίο, επιπλέον, δεν περιλαμβάνει την τοπική κοινωνία. Σε αυτό συντείνει η έλλειψη χωροταξικού σχεδιασμού για την ανάπτυξή τους ειδικά στην Περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας. Τέλος σημειώθηκε από πολλούς συμμετέχοντες ότι ο σχεδιασμός θα έπρεπε να δίνει μεγαλύτερη ώθηση στην ανάπτυξη έργων αποθήκευσης ενέργειας ώστε να ενισχύεται η παράλληλη ανάπτυξη των ΑΠΕ.

Αρκετοί ήταν αυτοί που επεσήμαναν ότι από το περιεχόμενο του σχεδιασμού απουσιάζει ένα διακριτό και σαφές σχέδιο που να απευθύνεται στους νέους της περιοχής. Για τη συγκράτηση της φυγής της νεολαίας και τη δημιουργική συμπερίληψή της στην υπόθεση της μετάβασης, δεν αρκούν γενικές εξαγγελίες. Απαιτούνται σαφή κίνητρα και στρατηγική, ώστε οι νέοι άνθρωποι που θα κληθούν να υλοποιήσουν το σχέδιο της μετάβασης, να έχουν πραγματικά εφόδια για να δώσουν νέα πνοή στις πρώην λιγνιτικές περιοχές.

Στις ελλείψεις του σχεδιασμού, κάποιιοι από τους συμμετέχοντες εντόπισαν το γεγονός ότι ο τουρισμός, παρόλο που αποτελεί έναν από τους πυλώνες που προβλέπονται στο ΣΔΑΜ, δεν περιλαμβάνεται στο ΕΣΔΙΜ. Θεωρούν ότι πρόκειται για έναν τομέα που έχει προοπτικές ανάπτυξης στην περιοχή και πρέπει να ενισχυθεί. Μάλιστα μπορεί να συνδυαστεί και με τις εναλλακτικές αναπτυξιακές προοπτικές της περιοχής που παρέχει το ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον της και ο αγροδιατροφικός τομέας (πχ. αγροτουρισμός, γαστρονομικός τουρισμός και οινοτουρισμός, ποδηλατικός τουρισμός κά).

Ειδικά όσον αφορά τους διαθέσιμους πόρους πολλοί ήταν αυτοί που επεσήμαναν ότι για την επιτυχία της υλοποίησης του σχεδίου, κρίσιμος παράγοντας είναι η διαθεσιμότητα και η απορροφητικότητα των πόρων. Είναι σαφές ότι θα πρέπει να γίνουν πολλές επενδύσεις στην περιοχή και να ανατραπεί η αδυναμία απορρόφησης και αξιοποίησης κονδυλίων του παρελθόντος.

Κάποιοι μάλιστα τόνισαν ότι το σκέλος των ιδιωτικών επενδύσεων είναι αυτό που θα έπρεπε να ενισχυθεί περαιτέρω. Επίσης, ενώ αναγνωρίζεται ότι τα νέα κίνητρα που προβλέπονται από

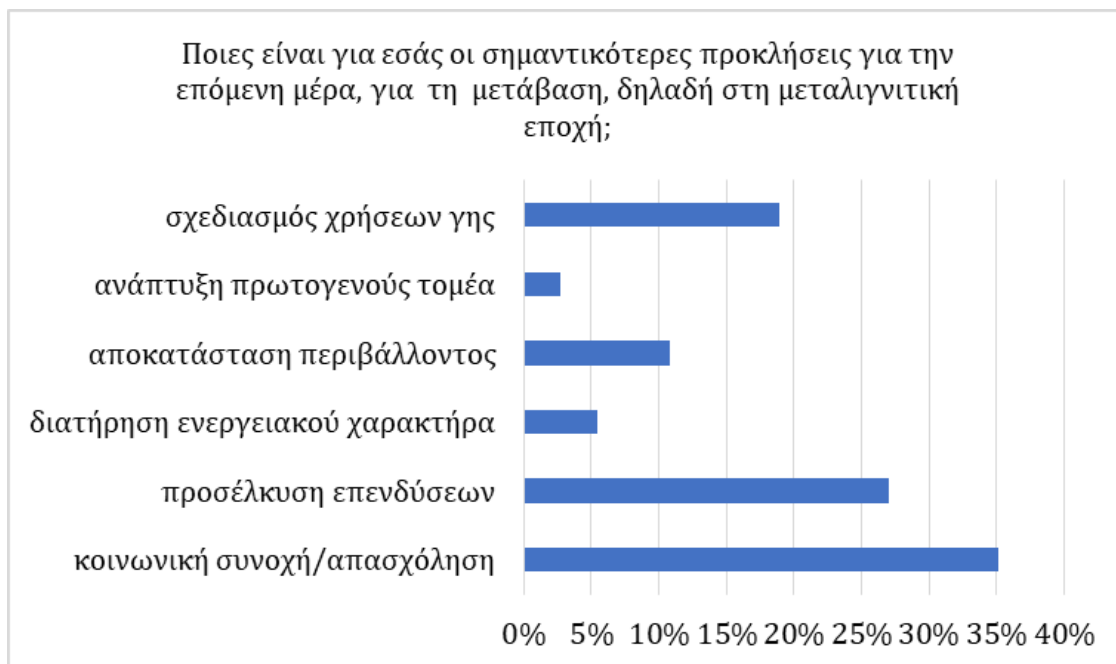
το ΣΔΑΜ καθώς και οι αυξημένοι συντελεστές ενίσχυσης των περιφερειών, είναι σε θετική κατεύθυνση, δεν είναι ακόμα εφαρμόσιμα. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη γραφειοκρατία που καθυστερεί σημαντικά τις διαδικασίες, είναι δυνατό να δημιουργήσουν μια κατάσταση εγκλωβισμού των εν δυνάμει επενδυτών και εν τέλει να οδηγήσουν σε μεγάλη καθυστέρηση την υλοποίηση του σχεδιασμού. Επίσης, δεν είναι σαφής η αντιστοιχία πόρων και επενδύσεων, ενώ απουσιάζουν και τα κριτήρια κατανομής των διαθέσιμων πόρων μεταξύ των υπολοίπων ΕΣΔΙΜ. Πολλοί ωστόσο επεσήμαναν ότι οι πόροι που αναμένονται σε βάθος χρόνου είναι πολύ περισσότεροι από όσους μέχρι στιγμής έχει κληθεί η περιοχή να διαχειριστεί κι αυτό θέτει μια επιπλέον πρόκληση και για την τοπική αυτοδιοίκηση που οφείλει να έχει γρηγορότερα και αποτελεσματικότερα αντανακλαστικά.

Από μερικούς προτάθηκε ότι το Πράσινο Ταμείο θα πρέπει να αναθεωρήσει τον σχεδιασμό και τις προτεραιότητές του ώστε να διοχετεύσει περισσότερους πόρους στις λιγνιτικές περιοχές. Επίσης, δεν πρέπει να περιμένει η τοπική κοινωνία τις χρηματοδοτήσεις από τα διάφορα ταμεία για να ενεργοποιηθεί, καθώς υπάρχουν επενδυτικές προτάσεις που δεν απαιτούν μεγάλες επενδύσεις και μπορούν να προσδώσουν προστιθέμενη αξία, όπως για παράδειγμα στον πρωτογενή τομέα και την αλυσίδα μεταποίησης αγροτικών προϊόντων.

Το ζήτημα του Τοπικού Πόρου Ανάπτυξης, που αποτελεί μια ακόμα σημαντική εισροή για τις λιγνιτικές περιοχές και αφορά την περίοδο 2016-2020, προβλημάτισε κάποιους συμμετέχοντες. Επεσήμαναν ότι έχει ήδη δεσμευτεί για τη χρηματοδότηση συγκεκριμένων έργων και ως εκ τούτου δε μπορεί να συμβάλει στη χρηματοδότηση της μετάβασης.

Από εδώ και πέρα τι;

Στην ενότητα αυτή ανιχνεύτηκαν οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Δυτική Μακεδονία και διατυπώθηκαν προτάσεις για το πώς μπορεί να εξελιχθεί από εδώ και πέρα το περιεχόμενο του σχεδιασμού της μεταλιγνιτικής περιόδου. Όπως παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 3, οι περισσότεροι συμμετέχοντες (35%) ιεράρχησαν την πρόκληση της κοινωνικής συνοχής και τη διατήρηση της απασχόλησης ως σπουδαιότερες με την προσέλκυση επενδύσεων (27%) και τον σχεδιασμό των χρήσεων γης (19%) να ακολουθούν.

Διάγραμμα 3: Προκλήσεις μεταλιγνιτικής περιόδου

Στη συζήτηση τα ερωτήματα που τέθηκαν, ήταν τα παρακάτω:

1. Πείτε έως 3 πράγματα που κατά τη γνώμη σας δεν έχουν προβλεφθεί και πρέπει οπωσδήποτε να προστεθούν στον σχεδιασμό.
2. Ποιες θεωρείτε ότι πρέπει να είναι οι βασικές προτεραιότητες για τον σχεδιασμό των χρήσεων γης για τις εκτάσεις που απελευθερώνονται και θα αποτυπωθούν στα Ειδικά Πολεοδομικά Σχέδια (ΕΠΣ); (πχ. ενέργεια, τουρισμός-αναψυχή, αγροτική παραγωγή, δημιουργία-επαναφορά φυσικού περιβάλλοντος, άλλο;)

Οι προτάσεις που αναδείχθηκαν ως αναγκαίες προσθήκες για στο περιεχόμενο του σχεδιασμού είναι οι ακόλουθες:

1. **Έκτακτο μεταβατικό σχέδιο αντιμετώπισης** των υφιστάμενων κοινωνικών επιπτώσεων: απαιτείται ένας πειστικός, αποτελεσματικός και καλά σχεδιασμένος μηχανισμός αντιμετώπισης των κοινωνικών επιπτώσεων, της ανεργίας και της φυγής του πληθυσμού, που ήδη υφίσταται η περιοχή. Χρειάζονται λύσεις άμεσα λειτουργικές και αποτελεσματικές στον αντίποδα δυσκίνητων οργανισμών, όπως ο ΟΑΕΔ. Το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας σε συνεργασία με φορείς, όπως επαγγελματικοί σύλλογοι και ΔΕΗ, μπορεί να συμβάλει σε αυτή την κατεύθυνση μέσα από προγράμματα επανακατάρτισης του ανθρώπινου δυναμικού ώστε να ανταποκριθεί άμεσα στα νέα δεδομένα της μεταλιγνιτικής περιόδου.
2. **Νεολαία:** Είναι αναγκαίος ο στρατηγικός σχεδιασμός για τη συγκράτηση της νεολαίας και την ουσιαστική συμμετοχή της στη μεταλιγνιτική περίοδο. Σε αυτή την κατεύθυνση σημαντικό ρόλο μπορεί να διαδραματίσει το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας μέσα από προγράμματα κατάρτισης, μεταπτυχιακά προγράμματα, σύνδεση με την τοπική αγορά εργασίας, κá, ώστε να ανταποκριθεί στις νέες αναπτυξιακές προκλήσεις.
3. **Επενδύσεις:** Ο σχεδιασμός οφείλει να βρει ισορροπία μεταξύ μεγάλων και μικρότερων επενδύσεων. Ναι μεν είναι αναγκαίες οι μεγάλες επενδύσεις υψηλής τεχνολογίας, αλλά είναι εξίσου σημαντικές και οι μικρότερες επενδύσεις, όπως αυτές στον αγροδιατροφικό τομέα και τις ενεργειακές κοινότητες μικρότερων έργων ΑΠΕ για τη διαμόρφωση ενός

διαφοροποιημένου βιώσιμου αναπτυξιακού μοντέλου. Επίσης ο σχεδιασμός θα πρέπει να ενισχύει τη διαφοροποίηση των επενδύσεων και να μην οδηγεί σε νέες μονοκαλλιέργειες (πχ. ανάπτυξη μεγάλων έργων ΑΠΕ).

4. **Ρόλος του κράτους:** Στον σχεδιασμό της μεταλιγνιτικής περιόδου πρέπει να αποτυπωθεί ο ρόλος του κράτους, όχι μόνο στον συντονισμό του σχεδιασμού αλλά και ως επενδυτικός φορέας. Το κράτος μπορεί να αποτελέσει τον επενδυτή – πιλότο και επίσης να αναλάβει έργα που δεν μπορούν να αναληφθούν από τον ιδιωτικό τομέα αλλά είναι κομβικής σημασίας για την αναπτυξιακή προοπτική της περιοχής, όπως τα έργα υποδομών (πχ. αεροδρόμιο, σιδηρόδρομος, κά).
5. **Υφιστάμενες επιχειρήσεις:** Ο σχεδιασμός προτείνεται να συμπεριλάβει μέτρα και κίνητρα και για τις υφιστάμενες επιχειρήσεις και όχι μόνο για την προσέλκυση νέων επενδύσεων. Οι υφιστάμενες θέσεις εργασίας πρέπει να ενισχυθούν και να πολλαπλασιαστούν. Σε αυτή την κατεύθυνση μπορεί να συμβάλει ένα ειδικό καθεστώς για την περιοχή, που μπορεί μεταξύ άλλων να αφορά σε εξειδικευμένα προγράμματα του ΟΑΕΔ, ειδικό καθεστώς ενίσχυσης υφιστάμενων επιχειρήσεων κά.
6. **Διαθέσιμοι πόροι:** Είναι αναγκαίο να αποσαφηνιστεί η κατανομή του συνόλου των πόρων του ΠΔΑΜ στις περιφέρειες υπό μετάβαση και να αντιστοιχηθούν οι επενδύσεις που προκρίνονται για την περιοχή με τους διαθέσιμους πόρους. Επιπλέον, κρίνεται ως απαραίτητη η συμπλήρωση των διαθέσιμων πόρων με πόρους και από άλλες πηγές, όπως αυτοί από τα δημόσια έσοδα δημοπράτησης δικαιωμάτων διοξειδίου του άνθρακα (Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών).
7. **Ενεργειακός χαρακτήρας περιοχής:** Είναι σημαντική η διατήρηση του ενεργειακού χαρακτήρα της περιοχής και η αξιοποίηση των ενεργειακών υποδομών. Προς αυτή την κατεύθυνση απαιτείται η σωστή χωροθέτηση μονάδων ΑΠΕ, η επέκταση της ηλεκτροκίνησης, η υλοποίηση επενδύσεων στο καθαρό υδρογόνο και η ενίσχυση έργων αποθήκευσης ενέργειας. Όσον αφορά στην αποθήκευση ενέργειας, θα μπορούσε να προβλεφθεί δεσμευτικό ποσοστό ενέργειας προς αποθήκευση.
8. **Ενεργειακές κοινότητες:** Η παραγωγή ενέργειας από πολίτες πρέπει να προβλεφθεί και να αποτελέσει μέρος του σχεδιασμού για τη Δίκαιη Μετάβαση. Σε αυτή την κατεύθυνση θα πρέπει να ενισχυθούν με τρόπο συντεταγμένο, ώστε να διοχετευθούν τα οφέλη από την ενεργειακή μετάβαση στις τοπικές κοινωνίες.
9. **Τοπική αυτοδιοίκηση:** Είναι σημαντική η μεγαλύτερη εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας στον σχεδιασμό. Οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης μπορούν και πρέπει να έχουν περισσότερο ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση του περιεχομένου του σχεδιασμού για τη μεταλιγνιτική περίοδο.
10. **Αποκατάσταση εδαφών:** Είναι αναγκαία η άμεση αποσαφήνιση των εκτάσεων που θα αποκατασταθούν και η διασφάλιση της πρόσβασης των τοπικών κοινωνιών σε αυτές. Τα λιγνιτικά πεδία που θα αποκατασταθούν αποτελούν έναν σημαντικό πόρο για την περιοχή και πρέπει να αξιοποιηθούν με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο. Αν δεν αποσαφηνιστεί η μελλοντική τους χρήση δεν μπορεί να προχωρήσει η αποκατάστασή τους. Συνεπώς, είναι επείγουσα η διαμόρφωση των χρήσεων γης στις περιοχές αποκατάστασης. Παράλληλα, πρέπει να υπάρξει σχετική πρόβλεψη και για τα εδάφη που δεν ανήκουν στη ΔΕΗ, ενώ για τα ορυχεία που έχουν ήδη κλείσει, όπως αυτό του Αμυνταίου, πρέπει άμεσα να ξεκινήσει η διαδικασία αποκατάστασης στο πλαίσιο της τήρησης των υφιστάμενων περιβαλλοντικών όρων. Επίσης, η διαχείριση των υδατικών πόρων αποτελεί καθοριστική παράμετρο για την αποκατάσταση των λιγνιτικών πεδίων.
11. **Μεγάλα έργα υποδομών:** Ο σχεδιασμός για μεγάλα έργα υποδομών, όπως το σιδηροδρομικό δίκτυο, που θα στηρίξει τον αναπτυξιακό σχεδιασμό είναι αναγκαία για την αναπτυξιακή στροφή της περιοχής. Για αυτής της κλίμακας τα έργα απαιτείται η δημόσια παρέμβαση.

12. **Μετεγκαταστάσεις οικισμών:** Για να είναι δίκαιη η μετάβαση πρέπει να προχωρήσει αφού ολοκληρωθούν οι δεσμεύσεις και οι υποχρεώσεις της ΔΕΗ και της κεντρικής κυβέρνησης απέναντι στις τοπικές κοινωνίες. Επομένως απαιτείται η ολοκλήρωση των μετεγκαταστάσεων των οικισμών που βρίσκονται σε εκκρεμότητα (πχ. οι οικισμοί του Δήμου Εορδαίας: Κόμανος, Πτελεώνα, Μαυροπηγή, ο οικισμός των Αναργύρων του Δήμου Αμυνταίου κá).
13. **Ταυτότητα περιοχής:** Για την ενίσχυση της αναγνωρισιμότητας της περιοχής και την προσέλκυση επενδύσεων προτείνεται η δημιουργία ταυτότητας της περιοχής (branding).
14. **Βιώσιμη ανάπτυξη:** Το φυσικό περιβάλλον της Δυτικής Μακεδονίας μπορεί να αποτελέσει μοχλό για την ανάπτυξή της. Ο ορεινός της όγκος μπορεί να αξιοποιηθεί τουριστικά παρέχοντας εναλλακτικές (πχ. γαστρονομικός τουρισμός), ενώ υπάρχει ήδη μια κρίσιμη επιχειρηματική “μάζα” στον τομέα της οινοποιίας και στην αλυσίδα γαστρονομίας που μπορεί να συμβάλει σε αυτή την κατεύθυνση. Επίσης, η φύση της περιοχής μπορεί να την αναδείξει σε εναλλακτικό τουριστικό προορισμό, για την ανάπτυξη του οποίου δεν απαιτούνται υψηλές επενδύσεις (πχ. περιπατητικός τουρισμός, αγροτουρισμός, ποδηλατικός τουρισμός κá).
15. **Αξιοποίηση φυσικών πόρων:** Το υδατικό δυναμικό της περιοχής αλλά και τα δασικά της οικοσυστήματα μπορούν να συμβάλλουν στην ενίσχυση της απασχόλησης και της δημιουργίας τοπικά προστιθέμενης αξίας, στοιχείο που δεν προβλέπεται στον υφιστάμενο σχεδιασμό.
16. **Αγροτουρισμός:** Η περιοχή διαθέτει σημαντικά προϊόντα ποιότητας (ΠΟΠ και ΠΓΕ) που την καθιστούν ευρύτερα γνωστή. Απαιτείται όμως ένα σχέδιο για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή που δεν θα περιορίζεται σε μεμονωμένες επενδύσεις, αλλά θα τις εντάσσει σε έναν ευρύτερο σχεδιασμό ανάπτυξης του αγροδιατροφικού τομέα.
17. **Ενημέρωση-διάχυση πληροφορίας:** Διαμόρφωση σχεδίου επικοινωνίας του σχεδιασμού της Δίκαιης Μετάβασης προς όλους, όχι μόνο στους άμεσα εμπλεκόμενους. Επίσης, ενισχυτική θα ήταν η πρόβλεψη διαδικασίας που να κατοχυρώνει τη διαδραστικότητα μεταξύ των περιφερειών στο πρότυπο του διεθνούς διαλόγου που γινόταν στο πλαίσιο της Πλατφόρμας Άνθρακα των Περιφερειών υπό Μετάβαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Coal Regions in Transition Platform).

IV. Σύστημα διακυβέρνησης

Η έννοια της διακυβέρνησης αναφέρεται στους ποικίλους τρόπους με τους οποίους διαφορετικά ενδιαφερόμενα μέρη συνεργάζονται και αλληλεπιδρούν για την επίτευξη ενός συλλογικού στόχου. Η διακυβέρνηση αφορά τους κανόνες, τις διαδικασίες και τη συμπεριφορά μέσω των οποίων εκφράζονται οι διαφορετικές θέσεις, λαμβάνονται αποφάσεις, γίνεται η διαχείριση των πόρων και υλοποιείται εν γένει ο σχεδιασμός.

Για τις λιγνιτικές περιοχές σε μετάβαση το φάσμα των ενδιαφερομένων μερών θα πρέπει να είναι ευρύ και να περιλαμβάνει ενδεικτικά την κεντρική κυβέρνηση, την τοπική αυτοδιοίκηση α' και β' βαθμού, τα λιγνιτικά χωριά, επιχειρήσεις όλων των τομέων της οικονομίας, εργαζόμενους, ακαδημαϊκούς, επιστημονικούς και ερευνητικούς φορείς, ιδρύματα, τη νεολαία, την κοινωνία των πολιτών, τον κόσμο του πολιτισμού, κ.ο.κ. Όλοι αυτοί δύναται να συνεργάζονται και να αλληλεπιδρούν με διάφορους τρόπους και σε διαφορετικά επίπεδα.

Η πρόκληση της μετάβασης είναι τέτοιου μεγέθους που δεν αφορά μόνο την αναδιάρθρωση του παραγωγικού μοντέλου, αλλά δοκιμάζει τα όρια της κοινωνικής συνοχής στις λιγνιτικές περιοχές και συνεπάγεται και κοινωνικό μετασχηματισμό. Άλλωστε, η επιτυχία της μετάβασης θα κριθεί από τον βαθμό νομιμοποίησης και οικειοποίησης (ownership) των διαδικασιών από τις ίδιες τις κοινωνίες. Με άλλα λόγια, απαραίτητη προϋπόθεση για μια επιτυχή μεταστροφή του οικονομικού προτύπου της περιοχής είναι η ενεργός συμμετοχή της κοινωνίας στον σχεδιασμό και την υλοποίηση της μετάβασης.

Αποτύπωση υφιστάμενης κατάστασης

Την απόφαση της απολιγνιτοποίησης τον Σεπτέμβριο του 2019 ακολούθησε η συγκρότηση Κυβερνητικής Επιτροπής για τη Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση (ΔΑΜ) τον Δεκέμβριο του 2019. Πρόκειται για μια διυπουργική Επιτροπή για την απολιγνιτοποίηση υπό την προεδρία του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας, με σκοπό την εκπόνηση ενός κεντρικού Σχεδίου Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΣΔΑΜ) στη μεταλιγνιτική εποχή. Το έργο αυτό ανατέθηκε σε Συντονιστική Επιτροπή στην οποία, ύστερα από διεύρυνσή της, συμμετέχουν: οι Γενικοί Γραμματείς Οικονομικής Πολιτικής, Δημοσίων Επενδύσεων και ΕΣΠΑ, Ενέργειας και Ορυκτών Πρώτων Υλών, Αγροτικής Πολιτικής και Τροφίμων, Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής, οι Περιφερειάρχες Δυτικής Μακεδονίας και Πελοποννήσου καθώς και ο Διευθύνων Σύμβουλος της ΔΕΗ. Με τον νόμο 4685/2020, που ψηφίστηκε στις αρχές Μαΐου 2020, προβλέφθηκε η στελέχωση και η σχετική επιχειρησιακή δομή του ΣΔΑΜ (Τεχνική Γραμματεία ΣΔΑΜ). Επισημαίνεται ότι από την Επιτροπή ΣΔΑΜ, που ουσιαστικά αποτελεί την κεντρική δομή διακυβέρνησης της Δίκαιης Μετάβασης, απουσιάζουν οι δήμαρχοι των πέντε λιγνιτικών δήμων της χώρας, εκπρόσωποι των εργαζομένων και της κοινωνίας των πολιτών, καθώς και περιβαλλοντικοί εταίροι, όπως προβλέπεται από τους σχετικούς κανονισμούς της ΕΕ.

Στο Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΣΔΑΜ), το λεγόμενο Master Plan, που παρουσιάστηκε τον Οκτώβριο του 2020, δεν περιγράφεται ένα διακριτό σύστημα διακυβέρνησης της μετάβασης, αλλά αναφέρονται αφενός οι συνεργασίες της Επιτροπής ΣΔΑΜ με τους εμπλεκόμενους φορείς κατά την εκπόνηση του σχεδιασμού και αφετέρου προδιαγράφονται στοιχεία ενός μελλοντικού συστήματος διακυβέρνησης. Ειδικότερα, προβλέπεται η κατάρτιση ενός διακριτού Προγράμματος Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης για την προγραμματική περίοδο 2021-2027, η δημιουργία Παρατηρητηρίου Σχεδίου Δίκαιης Μετάβασης, καθώς και η δημιουργία νέος εξειδικευμένου φορέα με την αντιπροσωπευτική

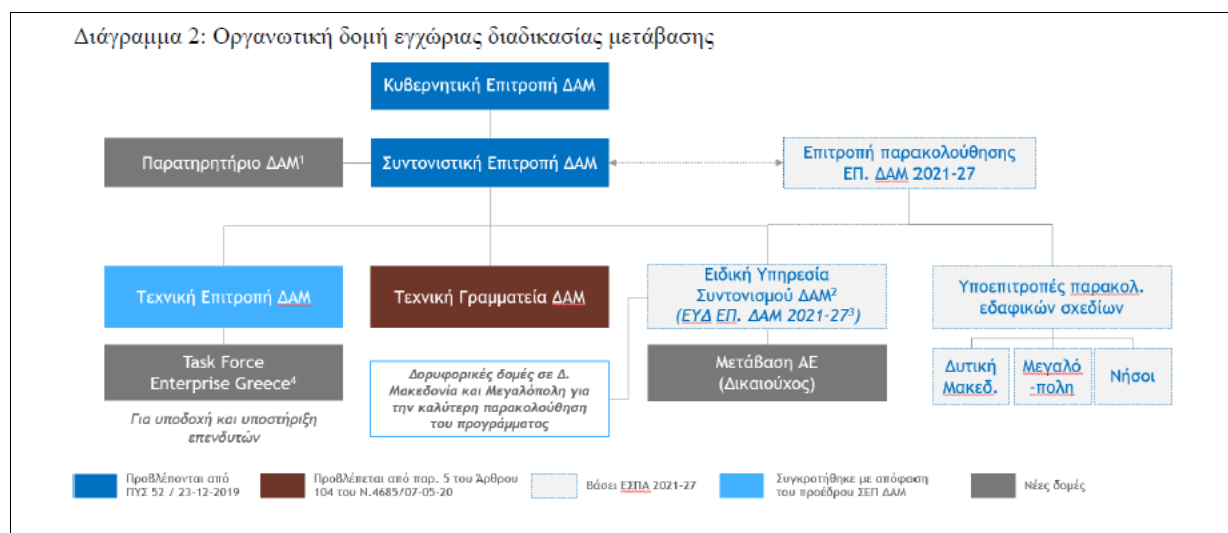
επωνυμία «Μετάβαση Α.Ε.» για την αποτελεσματική υλοποίηση των έργων στις περιοχές μετάβασης.

Στα ΕΣΔΙΜ που παρουσιάστηκαν αργότερα αποτυπώνεται η αρχική πρόταση της κυβέρνησης για τον μηχανισμό διακυβέρνησης της μετάβασης, που είναι κοινός για τις δύο λιγνιτικές περιοχές και τα νησιά του Βόρειου και Νότιου Αιγαίου και της Κρήτης. Ουσιαστικά ο μηχανισμός αυτός περιγράφει τη διακυβέρνηση του Προγράμματος ΔΑΜ, στη βάση των προβλέψεων του Κοινού Κανονισμού Κοινών Διατάξεων της ΕΕ, ο οποίος ορίζει κοινές αρχές, κοινούς κανόνες και κοινά πρότυπα για τη λειτουργία των διαθρωτικών ταμείων της ΕΕ, μεταξύ αυτών και του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης.

Συγκεκριμένα, η οργανωτική δομή της εγχώριας διαδικασίας μετάβασης περιλαμβάνει τις εξής δομές:

- Κυβερνητική Επιτροπή
- Συντονιστική Επιτροπή
- Τεχνική Γραμματεία
- Ειδική Υπηρεσία Συντονισμού Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης)
- Παρατηρητήριο Σχεδίου Δίκαιης Μετάβασης
- Τεχνική Επιτροπή και Task Force Enterprise Greece
- Επιτροπή και Υποεπιτροπές Παρακολούθησης ΕΠ-ΔΑΜ 2021-2027
- «Μετάβαση ΑΕ»- κύριος φορέας υλοποίησης έργων.

Ακόμα το ΕΣΔΙΜ προσδιορίζει την Εταιρική Σχέση και τα μέτρα για την παρακολούθηση και την αξιολόγησή του. Η δομή αυτή περιγράφεται στο παρακάτω σχεδιάγραμμα:

Πηγή: ΕΣΔΙΜ Δυτικής Μακεδονίας, 2021

Τον Νοέμβριο του 2020, μετά από συμφωνία με την Enterprise Greece, ανακοινώθηκε η συγκρότηση μιας Ομάδας Κρούσης (Task Force) για την οργανωμένη υποδοχή, την ενημέρωση και την υποστήριξη των ενδιαφερόμενων επενδυτών, ενώ παράλληλα προετοιμάζεται και η σχετική επικοινωνιακή εκστρατεία.

Στο υπόμνημα κατανόησης βασικών αρχών (concept paper) του Προγράμματος Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΠΔΑΜ) 2021-2027 το σύστημα διακυβέρνησης συμπληρώνεται από

τη συγκρότηση Επιχειρησιακής Μονάδας του Enterprise Greece (one stop shop), η οποία αποτελεί μετεξέλιξη της Ομάδας Κρούσης (“Task Force”) και θα παρέχει υπηρεσίες γενικής αναφοράς και συνολικής εξυπηρέτησης. Ακόμη, περιγράφεται η ίδρυση εξειδικευμένου οργανωτικού σχήματος με τη μορφή «Οχήματος Ειδικού Σκοπού» (SPV), στην κυριότητα του οποίου θα περιέλθουν όλες οι γαίες των ευρέων ζωνών εξόρυξης λιγνίτη και τα πάγια επί αυτών στοιχεία, εκτός εκείνων μόνο που θα διατηρήσει η ΔΕΗ Α.Ε. για δικές της δραστηριότητες (περίπου 1/3 των εκτάσεων). Το εν λόγω SPV θα έχει την αρμοδιότητα αποκατάστασης, εξυγίανσης και αναβάθμισης των εκτάσεων αυτών στις γαίες των ευρέων ζωνών εξόρυξης λιγνίτη και λειτουργίας των ατμοηλεκτρικών σταθμών της ΔΕΗ Α.Ε. Θα αναπτύξει επίσης σχεδιασμούς για την αξιοποίησή τους, σύμφωνα με τις γενικές χρήσεις γης που έχουν προσδιοριστεί στο ΣΔΑΜ, και τη διάθεσή τους για την ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων με ενιαίες και ταχύτατες διαδικασίες αδειοδότησης.

Επιπλέον, με πρωτοβουλία του Περιφερειάρχη Δυτικής Μακεδονίας συστήθηκε τον Μάιο του 2020 ομάδα εργασίας για την υποστήριξη της Περιφέρειας στη μετάβασή της στη μεταλιγνιτική εποχή τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η Επιτροπή απαρτίζεται από 34 μέλη συνολικά, συμπεριλαμβανομένου του Συντονιστή του ΣΔΑΜ. Τον Ιούλιο του 2020 καταρτίστηκαν επτά υπο-ομάδες εργασίας για την εμβάθυνση σε επιμέρους ζητήματα μετάβασης (αποκατάσταση εδαφών, αξιοποίηση υφιστάμενων υποδομών, αξιολόγηση επενδύσεων κλπ). Ενώ σε αυτή την ομάδα μετέχουν πολλοί εκπρόσωποι των εργαζομένων, ακαδημαϊκών ιδρυμάτων και εκπρόσωπος της κοινωνίας των πολιτών, και πάλι απουσιάζουν οι δήμαρχοι των λιγνιτικών δήμων της Περιφέρειας.

Διαθέσιμα στοιχεία για τη γνώμη/ συμμετοχή των πολιτών

Η μέχρι στιγμής εμπλοκή των πολιτών αφορούσε τη δυνατότητα συμμετοχής στις διαβουλεύσεις που διενεργήθηκαν για:

- την Πρόταση του Δήμου Κοζάνης για μια Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση (Ιούλιος 2020),
- το ΣΔΑΜ (Οκτώβριος 2020) και
- το ΠΔΑΜ (Απρίλιος 2021).

Πρέπει να σημειωθεί ότι η κάθε μια από τις παραπάνω διαδικασίες διαβούλευσης ακολούθησε διαφορετικό μοντέλο. Για την Πρόταση του Δήμου Κοζάνης για μια Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση οι απόψεις υποβάλλονταν στο Δήμο. Για το ΣΔΑΜ διεξήχθη ανοιχτή διαβούλευση, όπου στο opengov.gr μπορεί κανείς να δει τις κατατεθειμένες απόψεις και τους φορείς που τις υπέβαλαν. Η διαβούλευση των ΕΣΔΙΜ δεν ήταν δημόσια και διεξήχθη μεταξύ της Επιτροπής ΣΔΑΜ και επιλεγμένων φορέων. Τέλος, η διαβούλευση του ΠΔΑΜ δημοσιοποιήθηκε μόνο στον ιστότοπο του ΣΔΑΜ, διενεργήθηκε μέσω ερωτηματολογίου και οι απόψεις που κατατέθηκαν δεν έχουν ακόμα δημοσιοποιηθεί. Από τα στοιχεία που αντλούνται από τη δημόσια διαβούλευση του ΣΔΑΜ παρατηρείται περιορισμένη συμμετοχή των πολιτών, καθώς κατατέθηκαν 85 σχόλια κατά κύριο λόγο από φορείς.

Ακόμη, στοιχεία για τη συμμετοχή και την άποψη των πολιτών για τη Δίκαιη Μετάβαση είναι διαθέσιμα από δύο έρευνες κοινής γνώμης. Η πρώτη διεξήχθη από τη διαΝΕΟσις, το Green Tank, την καθηγήτρια Εμμανουέλα Δούση και την εταιρεία Marc τον Νοέμβριο του 2020 και αφορούσε τις Περιφερειακές Ενότητες Φλώρινας και Κοζάνης στη Δυτική Μακεδονία και της Αρκαδίας στην Πελοπόννησο, και η δεύτερη ήταν το «Βαρόμετρο Γνώμης»¹¹ που διενεργήθηκε

¹¹ Βαρόμετρο Γνώμης Δίκαιης Μετάβασης. 2021. <https://bit.ly/3uLwErF>

από τη δημοτική κίνηση «Κοζάνη τόπος να ζεις» και αφορούσε τον Δήμο Κοζάνης (Φεβρουάριος-Μάρτιος 2021).

Από την πρώτη έρευνα γνώμης¹², η οποία μάλιστα διεξήχθη κατά τη διάρκεια της δημόσιας διαβούλευσης του ΣΔΑΜ, προκύπτει ότι οι πολίτες είχαν πολύ περιορισμένη γνώση των προτάσεων που περιλαμβάνονταν στο υπό διαβούλευση ΣΔΑΜ καθώς και για την ίδια την ύπαρξη της δημόσιας διαβούλευσης. Ακόμη, για το ζήτημα της διακυβέρνησης, οι πολίτες αποζητούν ένα λιγότερο συγκεντρωτικό μοντέλο που να στηρίζεται περισσότερο στην τοπική αυτοδιοίκηση και λιγότερο στην κεντρική κυβέρνηση.

Από την ανάλυση του δεύτερου κύκλου του «Βαρόμετρου Γνώμης»¹³ προκύπτει η επιθυμία των πολιτών για ενισχυμένο ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης στο σύστημα διακυβέρνησης και ιδιαίτερα στη διακυβέρνηση των χρηματοδοτικών πόρων (SPV, Μετάβαση ΑΕ). Ακόμη αναγνωρίζεται στην τοπική αυτοδιοίκηση η κύρια ευθύνη της έγκυρης και έγκαιρης ενημέρωσης των πολιτών γύρω από τα ζητήματα της Δίκαιης Μετάβασης και της διαβούλευσης επί του σχεδιασμού.

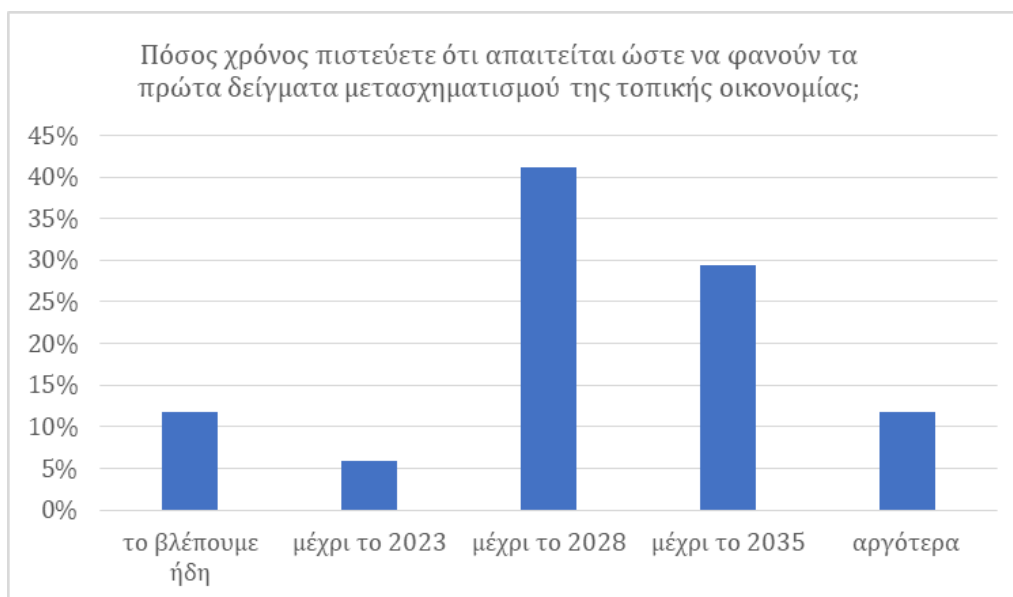
Μέχρι τώρα πώς;

Η ενότητα αυτή επικέντρωσε στη μέχρι τώρα διαμόρφωση του συστήματος διακυβέρνησης της μετάβασης, τη συμμετοχή των πολιτών, των φορέων και των τοπικών κοινωνιών.

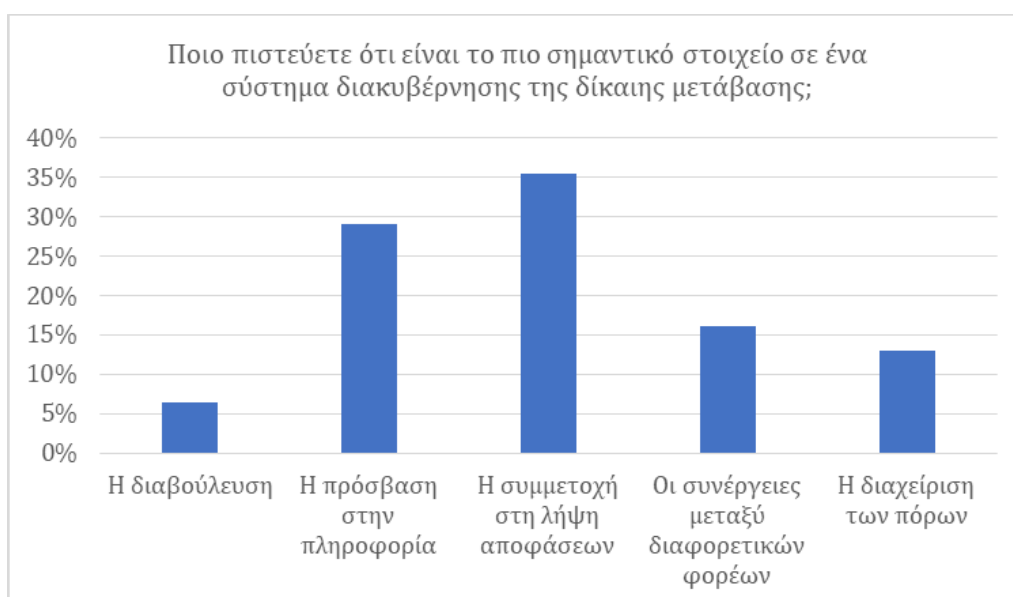
Σημαντικός παράγοντας στη διαμόρφωση ενός συστήματος διακυβέρνησης είναι ο χρονικός ορίζοντας στον οποίο κανείς τοποθετεί τη διαδικασία της μετάβασης. Για την πλειονότητα των συμμετεχόντων (41%) τα πρώτα δείγματα μετασχηματισμού της τοπικής οικονομίας θα πρέπει να φανούν μέχρι το 2028, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό (29%) πιστεύει ότι η διαδικασία αυτή θα διαρκέσει μέχρι το 2035, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 4. Ακόμη, για τους περισσότερους συμμετέχοντες το σημαντικότερο στοιχείο ενός συστήματος διακυβέρνησης της μετάβασης ήταν η συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων (35%) και ακολούθησε η πρόσβαση στην πληροφορία (29%) και οι συνέργειες μεταξύ διαφορετικών φορέων (16%), όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 5. Αξιοσημείωτο είναι ότι μόλις το 6% των συμμετεχόντων αξιολόγησε τη διαβούλευση ως σημαντικό στοιχείο του συστήματος διακυβέρνησης της μετάβασης.

¹² Διανέοσις. 11.2020. Απολιγνιτοποίηση και μετάβαση στη μεταλιγνιτική εποχή: Τι πιστεύουν οι πολίτες των λιγνιτικών περιοχών. <https://bit.ly/3pdN8Yk>

¹³ Δημοτική Κίνηση «Κοζάνη τόπος να ζεις». 03.2021. Βαρόμετρο Γνώμης Δίκαιης Μετάβασης, Ανάλυση απαντήσεων 2^{ου} Ερωτηματολογίου (10/03/2021 – 18/03/2021) Συμβολή στη διαβούλευση του Εδαφικού Σχεδίου Δίκαιης και Αναπτυξιακής Μετάβασης Δυτικής Μακεδονίας. <https://bit.ly/3vOREz8>

Διάγραμμα 4: Απαιτούμενος χρόνος μετασχηματισμού της τοπικής οικονομίας

Διάγραμμα 5: Στοιχεία συστήματος διακυβέρνησης της δίκαιης μετάβασης

Τα ερωτήματα που απασχόλησαν αυτή τη θεματική ενότητα ήταν τα εξής:

1. Πως κρίνετε το μέχρι σήμερα σύστημα διακυβέρνησης της μετάβασης; Ποιο πιστεύετε ότι είναι το πιο θετικό και το πιο αρνητικό στοιχείο του υφιστάμενου συστήματος διακυβέρνησης;
2. Πιστεύετε ότι στον δημόσιο διάλογο που έχει διεξαχθεί μέχρι στιγμής έχουν ακουστεί όλες οι απόψεις; Θεωρείτε ότι οι απόψεις που ακούγονται λαμβάνονται υπόψη ή επηρεάζουν τις αποφάσεις;

Είναι γεγονός ότι η Δυτική Μακεδονία διαθέτει ένα σημαντικό επιστημονικό δυναμικό (Πανεπιστήμιο, ΤΕΕ, ΓΕΩΤΕΕ, Ερευνητικά κέντρα) το οποίο έχει συμβάλει σημαντικά στον διάλογο για τη μετάβαση της περιοχής με τη διατύπωση απόψεων και προτάσεων καθώς και τη συνεργασία με άλλους φορείς (πχ. Παγκόσμια Τράπεζα). Σημειώθηκε ότι η διαδικασία της μετάβασης απασχολεί όχι μόνο την τοπική κοινωνία αλλά και το υψηλότερο επίπεδο της κυβέρνησης, γεγονός θετικό για τη διασφάλιση της πορείας της μετάβασης. Επίσης,

επισημάνθηκε ότι το έργο της Συντονιστικής Επιτροπής ΔΑΜ αναγνωρίζεται από την τοπική κοινωνία και μάλιστα η μέχρι στιγμής διαβούλευση του σχεδιασμού υπήρξε για αρκετούς εξαντλητική και ανοιχτή στην κατάθεση απόψεων και προτάσεων. Παράλληλα τονίστηκε από κάποιους ότι παρόλο που το υφιστάμενο σύστημα διακυβέρνησης είναι κεντρικό (top-down) είναι καλά οργανωμένο, συμπαγές ως προς τους στόχους και τον τρόπο λειτουργίας, και δημιουργεί την αίσθηση ασφάλειας ότι μπορεί να διαχειριστεί την κατάσταση σύμφωνα με τις στρατηγικές επιλογές που έχουν γίνει. Το Όχημα Ειδικού Σκοπού (SPV) που έχει προβλεφθεί για την αποκατάσταση των λιγνιτικών εδαφών και τη διαχείρισή τους φαίνεται να είναι ένα ευέλικτο σχήμα που αξιοποιεί την εμπειρία από τη διαχείριση άλλων μεγάλων έργων, όπως η ανάπτυξη της Εγνατίας Οδού, και μπορεί να συμβάλει στον μετασχηματισμό της περιοχής. Επίσης, η πρόσφατη δήλωση του Συντονιστή ΔΑΜ για τη διεύρυνση της συντονιστικής επιτροπής και τη συμπερίληψη σε αυτή των δημοτικών αρχών των λιγνιτικών περιοχών αποτελεί για πολλούς μια θετική εξέλιξη.

Από την άλλη πλευρά όμως τα ίδια χαρακτηριστικά που αναγνωρίστηκαν από κάποιους συμμετέχοντες ως θετικά, είχαν για άλλους αρνητική χροιά. Ειδικότερα, σημειώθηκε ότι η δομή του υφιστάμενου συστήματος διακυβέρνησης είναι κεντρική, δαιδαλώδης και γραφειοκρατική, ενώ οι αποφάσεις ανακοινώνονται και μάλιστα με στενά χρονικά πλαίσια διαβούλευσης. Παρόλο που το σύστημα διακυβέρνησης φαίνεται ως πολυ-συμμετοχικό, τελικά οι αποφάσεις είναι ήδη ειλημμένες και, μάλιστα σε πολύ υψηλό επίπεδο, ενώ, ανακοινώνονται όταν φτάνουν σε ένα προχωρημένο στάδιο, με αποτέλεσμα να οδηγούμαστε στα όρια της προσχηματικής διαβούλευσης.

Ενώ κάποιοι συμμετέχοντες θεωρούν ότι έχει υπάρξει επαρκής και μερικές φορές εξαντλητική διαβούλευση, αρκετοί είναι αυτοί που επεσήμαναν ότι ο σχεδιασμός της Δίκαιης Μετάβασης και τα ζητήματα που θέτει η απολιγνιτοποίηση για το μέλλον της περιοχής δεν έχουν φτάσει στις τοπικές κοινωνίες. Οι κάτοικοι των λιγνιτικών περιοχών δεν γνωρίζουν το ΣΔΑΜ, παρατηρείται έντονη παραπληροφόρηση για το μέλλον των περιοχών και η κοινωνία των πολιτών δεν αντιλαμβάνεται την ύπαρξη ενός συστήματος διακυβέρνησης της μετάβασης. Αυτό συνεπάγεται τη μη συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικά με τον σχεδιασμό της μετάβασης αλλά και της μεταλιγνιτικής περιόδου ευρύτερα.

Αυτό όμως που η πλειονότητα των συμμετεχόντων τόνισε ιδιαίτερα ήταν το γεγονός ότι οι επενδυτικές προτάσεις για την αναπτυξιακή προοπτική της Δυτικής Μακεδονίας δεν είναι δημόσια διαθέσιμες και όσες γνωστοποιούνται δεν παρουσιάζονται με απλό και κατανοητό τρόπο, αλλά με όλες τις τεχνικές λεπτομέρειες και τη συνθετότητα που τις χαρακτηρίζει, γεγονός που εντείνει την αδιαφάνεια, την καχυποψία και καθιστά αδύνατη την παρακολούθηση του διαλόγου για τη Δίκαιη Μετάβαση από τους πολίτες. Η αδιαφάνεια σχετικά με τα επιχειρηματικά σχέδια που θα στηρίξουν την αλλαγή του παραγωγικού μοντέλου της περιοχής επιδρά αρνητικά ακόμα και στις υφιστάμενες επιχειρήσεις της περιοχής, αφού δεν γνωρίζουν το επιχειρηματικό περιβάλλον που διαμορφώνεται ώστε να συμμετέχουν και να προσαρμοστούν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ταχεία ανάπτυξη των έργων ΑΠΕ στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας, η οποία πραγματοποιείται δίχως την ενημέρωση ή και τη συμμετοχή των πολιτών, δημιουργώντας έντονες συγκρούσεις σε τοπικό επίπεδο καθώς και με τους άλλους παραγωγικούς τομείς (πχ. γεωργία και κτηνοτροφία).

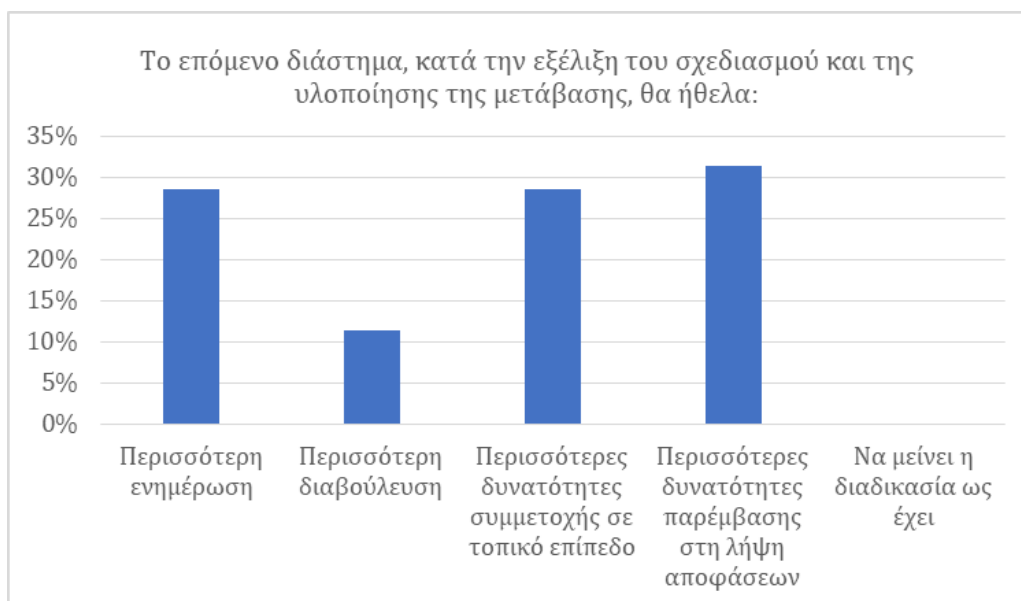
Επίσης αντιμετωπίστηκε με προβληματισμό το γεγονός ότι το Όχημα Ειδικού Σκοπού (SPV) δεν θα εδρεύει στη Δυτική Μακεδονία, ενώ θα κληθεί να αντιμετωπίσει τα προβλήματα της περιοχής. Επιπλέον άγνωστες παραμένουν οι προδιαγραφές του Παρατηρητηρίου του Σχεδίου Δίκαιης Μετάβασης, γεγονός που δεν ενισχύει τη συμμετοχή των τοπικών φορέων σε αυτό.

Η μέχρι τώρα λειτουργία του συστήματος διακυβέρνησης της μετάβασης δεν ανέδειξε μόνο αδυναμίες σε κεντρικό επίπεδο αλλά και σε τοπικό κατά την άποψη αρκετών συμμετεχόντων. Η επιτροπή που συστάθηκε από την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας για την επεξεργασία προτάσεων για τη δίκαιη μετάβαση και οι υποεπιτροπές αυτής, ενώ διατύπωσαν απόψεις αυτές εν τέλει δεν συμπεριληφθήκαν στον σχεδιασμό. Σήμερα οι ομάδες αυτές βρίσκονται σε αδράνεια, ενώ θα μπορούσαν να αποτελούν ένα σημαντικό κρίκο στο σύστημα διακυβέρνησης. Ακόμη η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας δεν κατόρθωσε ή δεν επιδίωξε να διαμορφώσει ένα αντίστοιχο του ΣΔΑΜ σύστημα τοπικής διακυβέρνησης της μετάβασης, ενισχύοντας την ισότιμη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων φορέων στη Δίκαιη Μετάβαση. Επίσης, διαφάνηκε το όριο των τοπικών φορέων στη διαμόρφωση συγκεκριμένων θέσεων πέραν της διατύπωσης μιας γενικής θεώρησης για τη μεταλειτουργική περίοδο.

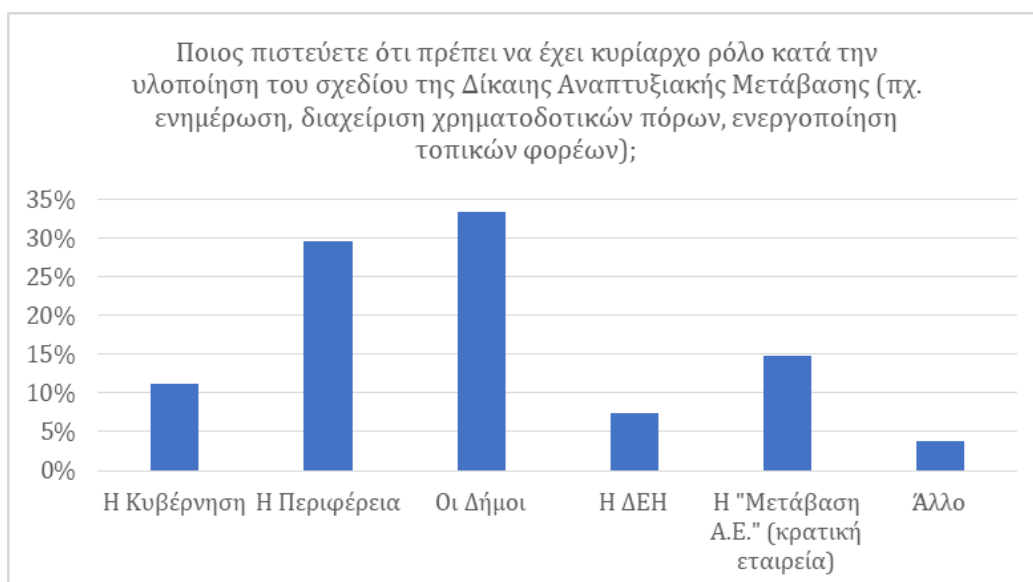
Είναι γεγονός όμως ότι ο διάλογος για το σύστημα διακυβέρνησης της μετάβασης εκτυλίσσεται ενώ η μετάβαση βρίσκεται ήδη σε εξέλιξη. Εκφράστηκε η άποψη ότι ο δημόσιος διάλογος μονοπωλήθηκε για μεγάλο διάστημα από την ανάγκη ή μη της απολιγνιτοποίησης, γεγονός που καθυστέρησε σημαντικά την προετοιμασία για τη μετάβαση της Δυτικής Μακεδονίας. Αυτό όμως που δεν αμφισβητείται από την πλειονότητα των συμμετεχόντων είναι η ανάγκη μεγαλύτερης συμμετοχής και συντονισμένου δημόσιου διαλόγου, όχι μόνο διμερών συναντήσεων, ώστε να ακούγονται όλες οι απόψεις εγκαίρως και πριν τη λήψη αποφάσεων. Μόνο με αυτόν τον τρόπο οι τοπικές κοινωνίες θα αντιληφθούν το επείγον της κατάστασης και ότι τώρα είναι η στιγμή που λαμβάνονται οι αποφάσεις οι οποίες θα καθορίσουν τις επόμενες δεκαετίες για την περιοχή.

Από εδώ και πέρα τι;

Η εξέλιξη του συστήματος διακυβέρνησης της Δίκαιης Μετάβασης θα εξαρτηθεί σε σημαντικό βαθμό και από το πόσο οι δρώντες θα διεκδικήσουν τον ρόλο τους σε αυτό. Το να διατηρηθεί το υφιστάμενο σύστημα διακυβέρνησης δεν αποτελεί επιλογή για τους συμμετέχοντες. Για την πλειονότητα των συμμετεχόντων το επόμενο διάστημα, κατά την εξέλιξη του σχεδιασμού και της υλοποίησης της μετάβασης, τα βασικότερα στοιχεία του συστήματος διακυβέρνησης, όπως φαίνονται και στο Διάγραμμα 6, είναι η αυξημένη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων (31%), περισσότερη ενημέρωση και περισσότερες δυνατότητες συμμετοχής σε τοπικό επίπεδο (29%), ενώ οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, Δήμοι (33%) και Περιφέρεια (30%) κρίνονται ως οι καταλληλότεροι για την υλοποίηση του σχεδίου ΔΑΜ (Διάγραμμα 7).

Διάγραμμα 6: Στοιχεία μελλοντικού συστήματος διακυβέρνησης της Δίκαιης Μετάβασης

Διάγραμμα 7: Καταλληλότερος φορέας για την υλοποίηση του σχεδίου ΔΑΜ

Τα χαρακτηριστικά ενός μελλοντικού συστήματος διακυβέρνησης της μετάβασης ανιχνεύθηκαν μέσα από τις παρακάτω ερωτήσεις:

1. Ποιες αλλαγές θα προτείνατε στο υφιστάμενο σύστημα διακυβέρνησης; Τι είναι αυτό που κατά τη γνώμη σας μπορεί να αλλάξει, ώστε η διακυβέρνηση της μετάβασης να μην εξισώνεται με τη διαχείριση του επόμενου Προγράμματος 2021- 2027;
2. Με ποιο τρόπο πιστεύετε ότι η τοπική κοινωνία μπορεί να συμμετέχει πιο ενεργά στη μετάβαση; (π.χ. τοπικές συνελεύσεις/ τοπικά δημοψηφίσματα/ τοπικό παρατηρητήριο μετάβασης/ ενεργειακές κοινότητες/ διαδικασίες διαβούλευσης σε επίπεδο Δήμου και Περιφέρειας/ μόνιμο συμβούλιο δίκαιης μετάβασης σε Δήμους και Περιφέρεια με συμμετοχή πολιτών/ άλλο).

Το σύστημα διακυβέρνησης για τη Δίκαιη Μετάβαση που θα ενισχύει τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας θα πρέπει να έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

1. **Συμμετοχικότητα και συμπερίληψη:** Στη διαδικασία της μετάβασης εμπλέκονται πολλοί φορείς διαφορετικών επιπέδων. Για τον λόγο αυτό θα πρέπει να αναζητηθούν τρόποι οριζόντιας συνεργασίας και ανταλλαγής απόψεων, ώστε να συμμετέχουν όσο το δυνατόν περισσότεροι από τα ενδιαφερόμενα μέρη στη μετάβαση, στον δημόσιο διάλογο και στη λήψη και υλοποίηση αποφάσεων. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσει να διασφαλιστεί παράλληλα η διαφάνεια και η δικαιοσύνη.
2. **Συμμετοχή τοπικών αρχών:** Προτείνεται να υπάρξει τοπική δομή σε επίπεδο Δήμου ή Περιφέρειας ή ένα υβριδικό σχήμα που να υποστηρίζει τη μετάβαση, όχι ως γραφείο με τη λογική του one stop shop για τη μετάβαση αλλά ως διακριτή δομή, σαν μία τοπική task force. Να διαμορφωθεί μια ενδιάμεση δομή μεταξύ κεντρικής κυβέρνησης και τοπικού επιπέδου σύμφωνα με το υπόδειγμα της Τσεχίας. Προς αυτό οι Δήμοι θα πρέπει να στελεχωθούν με επαρκώς καταρτισμένο προσωπικό. Ακόμη, η Περιφερειακή Ένωση Δήμων (ΠΕΔ) ή οι Ενεργειακοί Δήμοι θα μπορούσαν να πρωταγωνιστήσουν στον τοπικό δημόσιο διάλογο για τη μετάβαση, ώστε να διαχέεται η πληροφορία στους πολίτες, να διατυπώνονται απόψεις και να συντίθενται σε μια διαδικασία αμφίδρομης ανατροφοδότησης με τα υπόλοιπα επίπεδα διακυβέρνησης.
3. **Ενημέρωση πολιτών:** Η ευρεία και κατανοητή προς όλους ενημέρωση για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση της μετάβασης είναι καθοριστικής σημασίας για τη διασφάλιση της διαφάνειας, της συμμετοχικότητας και εν τέλει της αποδοχής από την τοπική κοινωνία. Σε αυτή την κατεύθυνση ενισχυτικό ρόλο μπορούν να διαδραματίσουν οι επαγγελματικοί και επιστημονικοί φορείς της περιοχής. Επίσης, η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας μπορεί να αποτελέσει κόμβο ενημέρωσης για τη Δίκαιη Μετάβαση μέσα από στοχευμένες δραστηριότητες επικοινωνίας και διαμόρφωση λεπτομερούς ιστότοπου που να περιλαμβάνει όλη την αναγκαία πληροφορία για τη μετάβαση στη Δυτική Μακεδονία.
4. **Αποφυγή ταύτισης του συστήματος διακυβέρνησης της μετάβασης με το νέο Πρόγραμμα:** Η στόχευση του Προγράμματος αφορά στην υλοποίηση επενδυτικών σχεδίων και την απορρόφηση συγκεκριμένων πόρων την περίοδο 2021-2027 και ως εκ τούτου διαθέτει αντίστοιχη δομή, πυλώνες δράσης κ.ά. Η διαδικασία της μετάβασης όμως είναι ευρύτερη, θα έχει μεγαλύτερη διάρκεια και πρέπει να διασφαλιστεί μέσω ενός διαφοροποιημένου και περισσότερο συμμετοχικού συστήματος διακυβέρνησης που θα περιλαμβάνει περισσότερους δρώντες από τους εμπλεκόμενους σε ένα Πρόγραμμα.
5. **Ρόλος ΔΕΗ:** Από ένα σύστημα διακυβέρνησης της μετάβασης η ΔΕΗ δεν μπορεί να απουσιάζει. Οι αποφάσεις που καλείται να λάβει δεν αφορούν αποκλειστικά αυτή ως επιχείρηση, αλλά το μέλλον της Δυτικής Μακεδονίας. Ως εκ τούτου θα πρέπει με δομημένο και δημόσιο τρόπο να συνδιαλέγεται με την τοπική κοινωνία για τη αναδιαμόρφωση των κατευθύνσεων του σχεδιασμού. Αυτή η προσέγγιση είναι αναγκαία και για τη διαμόρφωση των χρήσεων γης για τα λιγνιτικά εδάφη που θα αποκατασταθούν.
6. **Ρόλος Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας:** Το Πανεπιστήμιο με τη σημερινή του μορφή και δράση μπορεί να καλύψει πάρα πολλές επιστημονικές απαιτήσεις του ΣΔΑΜ (ενέργεια, έξυπνη γεωργία, αργυρή οικονομία, κτλ). Παράλληλα, η τεχνική υποστήριξη που έχει προσφέρει μέχρι στιγμής στους δήμους της περιφέρειας για τον σχεδιασμό και υλοποίηση πολλών αναπτυξιακών έργων αναδεικνύει τη δυναμική που έχει το Πανεπιστήμιο σε όλα τα βήματα της υλοποίησης του ΣΔΑΜ. Για το λόγο αυτό θα μπορούσε να αποτελέσει και τεχνικό σύμβουλο της τοπικής αυτοδιοίκησης.
7. **Νεολαία:** Ενώ η νεολαία θα έπρεπε να έχει κεντρικό ρόλο κι λόγο στη μετάβαση, δεν εκπροσωπείται με κάποιο θεσμικό τρόπο στο σύστημα διακυβέρνησης, πράγμα που πρέπει να αλλάξει. Για την εμπλοκή της στην υλοποίηση της Δίκαιης Μετάβασης είναι δυνατό να οργανωθούν συνελεύσεις νέων που να παράγουν απόψεις σχετικά με την πορεία της μετάβασης και τον ρόλο των νέων σε αυτή, δικτύωση με άλλες περιοχές υπό μετάβαση και

ανταλλαγή εμπειριών και καλών πρακτικών καθώς και ενημερώσεις στα σχολεία και το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

8. **Παρατηρητήριο ΣΔΑΜ:** Το παρατηρητήριο αποτελεί σημαντική δομή του προτεινόμενου από την κυβέρνηση συστήματος διακυβέρνησης. Προτείνεται να διατηρήσει την ανεξαρτησία της. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να διέπεται από ένα τεχνοκρατικό και επιστημονικό προφίλ καθώς και επαρκείς πόρους για τη λειτουργία του. Ακόμα δεν έχει αποφασιστεί η στόχευσή του, αλλά εκ του ορισμού του θα κληθεί να αποτυπώσει με δείκτες το περιεχόμενο της μετάβασης, ώστε να μπορεί να αποτιμηθεί σωστά η πορεία της και να δημιουργηθεί μια ισχυρά τεκμηριωμένη βάση για την περαιτέρω ανάλυσή της. Θα μπορούσε ακόμη να επεκταθεί ο χαρακτήρας του σε διευρωπαϊκό παρατηρητήριο.
9. **Μετάβαση Α.Ε.:** Θα πρέπει να διασφαλιστεί η συμμετοχή των τοπικών φορέων σε αυτό το σχήμα ως μέτρο για την ενίσχυση της συμμετοχικότητας της τοπικής κοινωνίας στο σύστημα διακυβέρνησης. Ακόμη θα πρέπει να εξασφαλιστεί η στρατηγική σύμπραξη της με τοπικούς φορείς.
10. **Έδρα δομών συστήματος διακυβέρνησης:** Θα πρέπει οι δομές διακυβέρνησης της μετάβασης να βρίσκονται στη Δυτική Μακεδονία για την ευκολότερη διαχείρισή τους και έλεγχο. Ειδικότερα, το Παρατηρητήριο ΣΔΑΜ προτείνεται να μην εδρεύει στην Αθήνα ενώ η Μετάβαση Α.Ε. προτείνεται να εδρεύει στη Δυτική Μακεδονία, ώστε να υπάρχει άμεση επαφή με την πρόκληση που καλείται να αντιμετωπίσει.
11. **Πλατφόρμα ενημέρωσης - διαβούλευσης:** Είναι απαραίτητη η δημιουργία μιας πλατφόρμας στην οποία να καταγράφονται οι προτάσεις σχεδιασμού της μετάβασης, οι προτεινόμενες επενδύσεις, τα έργα που υλοποιούνται και η εξέλιξή τους, η πορεία υλοποίησης του ΠΔΑΜ και κάθε άλλη πληροφορία σχετικά με τη Δίκαιη Μετάβαση, και σε αυτή να διενεργείται η διαβούλευση, ώστε να εξασφαλίζεται η διαφάνεια και η συμμετοχικότητα. Μπορεί μάλιστα αυτή η διαδικασία να θεσμοθετηθεί και να αποτελέσει αναγκαίο στάδιο για την περαιτέρω υλοποίηση έργων και αποφάσεων σχετικά με τη μετάβαση.

V. Συμπεράσματα – Προτάσεις πολιτικής

Από τα Ψηφιακά Εργαστήρια Διαβούλευσης για τη Δίκαιη Μετάβαση αναδείχθηκε ο έντονος προβληματισμός της τοπικής κοινωνίας για την πορεία της μετάβασης. Αποδείχθηκε επίσης ότι οι τοπικοί φορείς επαγρυπνούν και επιθυμούν να συμβάλλουν στην προσπάθεια εξασφάλισης ενός βιώσιμου μέλλοντος της περιοχής.

Οι ειδικότερες προτάσεις των συμμετεχόντων που αναδείχθηκαν μέσα από τα Ψηφιακά Εργαστήρια Διαβούλευσης καταγράφηκαν αναλυτικά στις προηγούμενες ενότητες. Από αυτές είναι δυνατό να εξαχθούν ευρύτερες προτάσεις πολιτικής για την περαιτέρω πορεία της Δίκαιης Μετάβασης στη Δυτική Μακεδονία, τόσο για το περιεχόμενο του σχεδιασμού όσο και για το σύστημα διακυβέρνησης.

Περιεχόμενο σχεδιασμού

Όσον αφορά το περιεχόμενο του σχεδιασμού διαμορφώνονται δύο επίπεδα προτάσεων. Αφενός εκείνο που αφορά την αντιμετώπιση των άμεσων συνεπειών της παύσης λειτουργίας των λιγνιτικών μονάδων που είναι ήδη διογκωμένες λόγω και της προϋπάρχουσας φθίνουσας αναπτυξιακής πορείας της περιοχής, και αφετέρου εκείνο που αφορά στον σχεδιασμό για τις μελλοντικές παρεμβάσεις που θα μετασχηματίσουν το παραγωγικό πρότυπο στη μεταλιγνιτική περίοδο. Ειδικότερα:

- Για την **τρέχουσα περίοδο** είναι αναγκαίο να αντιμετωπιστούν άμεσα και αποτελεσματικά οι κοινωνικές επιπτώσεις της πρώτης περιόδου της απολιγνιτοποίησης. Για το λόγο αυτό χρειάζεται η συγκρότηση μιας στρατηγικής για τη συγκράτηση της ανεργίας και της φυγής του πληθυσμού που να είναι άμεσα εφαρμόσιμη και να μπορεί να απορροφήσει τα κονδύλια που έχουν προβλεφθεί από το Ειδικό Μεταβατικό Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης 2020- 2023.
- Κρίσιμος κρίκος για την επίτευξη μιας Δίκαιης Μετάβασης στη μεταλιγνιτική περίοδο είναι η **νεολαία** της περιοχής. Για τον λόγο αυτό προτείνεται να προβλεφθεί στο σχεδιασμό και να διαμορφωθούν εξειδικευμένα κίνητρα και μέτρα στον σχεδιασμό της επικείμενης προγραμματικής περιόδου που να απευθύνονται ειδικότερα στη νεολαία, ώστε να συμβάλουν στη συγκράτησή της στην περιοχή και την ενσωμάτωσή της στον αναπτυξιακό σχεδιασμό (κατάρτιση, απασχόληση, ενίσχυση επιχειρηματικότητας κά).
- Ο τοπικός παράγοντας πρέπει να αποτελέσει αναπόσπαστο μέρος του σχεδιασμού. Αυτό σημαίνει ότι ο σχεδιασμός δεν πρέπει να επικεντρώνεται αποκλειστικά στα μεγάλης κλίμακας έργα που θα προσελκύσουν μεγάλους επενδυτές, αλλά θα **αξιοποιεί τις υφιστάμενες επιχειρηματικές δομές** και τα τοπικά ερευνητικά κέντρα-πανεπιστήμιο και θα δίνει κίνητρα για την ανάπτυξη και τον πολλαπλασιασμό αυτών, ακόμα και αν είναι μικρότερης δυναμικότητας. Τέτοια παραδείγματα είναι οι ενεργειακές κοινότητες, η ενίσχυση των υφιστάμενων επιχειρήσεων, μέτρα που να αφορούν τους αγρότες και κτηνοτρόφους της περιοχής κά.
- Είναι σημαντικό να διατηρηθεί ο **ενεργειακός χαρακτήρας** της περιοχής αξιοποιώντας τις υφιστάμενες ενεργειακές υποδομές, στη βάση όμως της ορθής χωροθέτησης των νέων ενεργειακών έργων, και κυρίως των έργων ΑΠΕ, αλλά και της διατήρησης ενός επαρκώς διαφοροποιημένου παραγωγικού μοντέλου μακριά από τη λογική της μονοκαλλιέργειας.

Παράλληλα θα πρέπει να αξιοποιηθούν περισσότερο οι δυνατότητες της περιοχής για αποθήκευση ενέργειας.

- Η αποκατάσταση των λιγνιτικών εδαφών αποτελεί κρίσιμο πόρο για την περιοχή. Είναι σημαντικό **να διαμορφωθούν άμεσα και μετά από εκτενή διαβούλευση οι χρήσεις γης** για αυτά, ώστε να συμβάλλουν με τον βέλτιστο τρόπο στη στροφή του παραγωγικού μοντέλου της περιοχής και στη βιωσιμότητά της.
- Ο **διακριτός ρόλος του κράτους** είναι καθοριστικής σημασίας για τη διασφάλιση της επιτυχίας της μετάβασης στη μεταλιγνιτική περίοδο. Ο ρόλος του δεν πρέπει να είναι μόνο συντονιστικός. Η μεταστροφή στο τοπικό παραγωγικό μοντέλο που απαιτείται είναι τέτοιου μεγέθους που δεν μπορεί να στηριχθεί αποκλειστικά στην ιδιωτική πρωτοβουλία και στους ευρωπαϊκούς πόρους. Πέραν αυτών απαιτούνται επενδύσεις υποδομής για τις οποίες το κράτος οφείλει να αναλάβει πρωτεύοντα ρόλο.
- Η Δίκαιη Μετάβαση των λιγνιτικών περιοχών δεν είναι αποκλειστικά ένα τοπικό πρόβλημα. Πρόκειται για το μεγαλύτερο εγχείρημα μεταστροφής του αναπτυξιακού μοντέλου συγκεκριμένων περιοχών, οι οποίες στήριξαν την ανάπτυξη της χώρας για δεκαετίες και θα έχουν καθοριστικό ρόλο και στο μέλλον. Για το λόγο αυτό **οι πόροι που ήδη προγραμματίζεται να διατεθούν για τη μετάβαση πρέπει να ενισχυθούν από πρόσθετους εθνικούς πόρους (πχ. έσοδα από δημοπρασσία δικαιωμάτων CO₂, λιγνιτικός πόρος).**

Σύστημα Διακυβέρνησης

Αναφορικά στο σύστημα διακυβέρνησης της μετάβασης αναδεικνύεται η ανάγκη για:

- **Πιο συμμετοχικό και συμπεριληπτικό** χαρακτήρα από το υφιστάμενο. Όσοι περισσότεροι φορείς, κοινωνικές ομάδες και πολίτες εμπλέκονται με δομημένο και διαφανή τρόπο, τόσο περισσότερο αποδεκτή γίνεται η διαδικασία της μετάβασης, διευκολύνεται η συμμετοχή των πολιτών σε αυτή και εξασφαλίζεται η αποτελεσματικότητα του σχεδίου και η δικαιοσύνη.
- **Πιο μακροχρόνιο ορίζοντα.** Η μετάβαση θα είναι μακροχρόνια και δεν θα περιοριστεί στη διάρκεια ενός προγράμματος ή μιας προγραμματικής περιόδου. Περιλαμβάνει πολλούς δρώντες και επίπεδα λειτουργίας και κινητοποιεί όχι μόνο οικονομικούς αλλά και κοινωνικούς πόρους. Ως εκ τούτου το σύστημα διακυβέρνησης της μετάβασης δεν θα πρέπει να ταυτίζεται αποκλειστικά με το σύστημα διαχείρισης των χρηματοδοτικών μέσων. Θα πρέπει να μπορεί να ανταποκριθεί και στις αυξημένες ανάγκες κοινωνικής συμμετοχής σε όλα τα στάδια προγραμματισμού και υλοποίησης της μετάβασης σε βάθος χρόνου.
- **Ενισχυμένο ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης.** Για τη διασφάλιση της μεγαλύτερης σύνδεσης με την τοπική κοινωνία, την εξασφάλιση της συμμετοχής της και την αποδοχή του σχεδιασμού για τη μετάβαση ώστε η εφαρμογή του σχεδίου να είναι επιτυχής, θα πρέπει η μετάβαση να αποτελέσει βασική αρμοδιότητα της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η διεθνής και ευρωπαϊκή εμπειρία μας δείχνουν ότι για την επιτυχία της μετάβασης και την εξασφάλιση της δικαιοσύνης παίζει καθοριστικό ρόλο η ενεργός εμπλοκή της τοπικής αυτοδιοίκησης. Σε κάθε περίπτωση ένα συμμετοχικό σύστημα διακυβέρνησης πρέπει να εξασφαλίζει περισσότερο δυναμικό ρόλο για την τοπική αυτοδιοίκηση, ώστε να συμβάλει στη διαμόρφωση του περιεχομένου του σχεδιασμού και στην υλοποίησή του καθώς και στην ενίσχυση της αμφίδρομης ανατροφοδότησης με τα υπόλοιπα επίπεδα διακυβέρνησης.

📍 Λ.Βασ. Σοφίας 50 | Αθήνα 11528

✉ info@thegreentank.gr

☎ +30 210 7233384

🌐 thegreentank.gr